

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VALSTYBINIO VALDYMO FAKULTETO
TEISINĖS INFORMATIKOS KATEDRA

DOMINYKAS KABAŠINSKAS
(INFORMATIKOS TEISĖ)

**TEISINIŲ PROCESŲ SISTEMINIS INFORMACINĖS
TECHNOLOGIJOMIS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. Dr. Mindaugas Kiškis

Vilnius, 2004

TURINYS

TURINYS	2
IVADAS	4
1. INFORMACINIŲ TECHNOLOGIJŲ ĮTAKOS VISUOMENĖS VYSTYMUISI ANALIZĖ AUTORIŲ DARBUOSE	6
1.1. PAGRINDINIŲ UŽSIENIO AUTORIŲ KONCEPCIJŲ APŽVALGA.....	6
1.2. PAGRINDINIŲ LIETUVOS AUTORIŲ KONCEPCIJŲ APŽVALGA.....	14
2. SOCIOLOGINIS TYRIMAS	17
2.1. TYRIMO METODIKOS PRISTATYMAS.....	17
2.2. TYRIMO EIGA.....	18
2.3. RESPONDENTŲ PATEIKTŲ DUOMENŲ ANALIZĖ.....	20
2.4. TYRIMO IŠVADŲ PRISTATYMAS.....	24
3. SUSISTEMINTAI INFORMACINĖMIS TECHNOLOGIJOMIS TEIKIAMOS TEISINĖS PASLAUGOS	29
3.1. BENDRŲJŲ SISTEMOS PRINCIPŲ IR SĄLYGŲ PRISTATYMAS.....	29
3.2. PASKOLOS SUTARTIES SUDARYMĄ VAIZDUOJANČIŲ TEISINIŲ PROCESŲ SISTEMINIMAS.....	33
3.2.1 PASKOLOS SUMA.....	35
3.2.2 PASKOLOS GRAŽINIMO DATA.....	36
3.2.3 PASKOLOS SUMOS PERDAVIMO TERMINAS.....	36
3.2.4 PALŪKANŲ SKAIČIAVIMO TVARKA.....	37
3.2.5 NETESYBŲ SKAIČIAVIMO TVARKA.....	38
3.2.6 PAPILDOMOS SUTARTIES SĄLYGOS.....	39
3.2.7 SUTARTIES SUDARYMO VIETA.....	40
3.3. TECHNINIAI SISTEMOS ASPEKTAI IR VYSTYMO KRYPTYS.....	41
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	43
LITERATŪROS SĄRAŠAS	45
SANTRAUKA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	47
PRIEDAS NR. 1 – APKLAUSOS ANKETA	48

PRIEDAS NR. 2 – PALŪKANŲ SCHEMA..... 50

PRIEDAS NR. 3 – NETESYBŲ SCHEMA..... 51

PRIEDAS NR. 4 – PAPILDOMŲ ŠALYGŲ SCHEMA..... 52

IVADAS

Ar seniai egzistuoja teisė – hipotetinis klausimas, matyt ji gyva tiek, kiek egzistuoja bent patys primityviausi žmonijos socialiniai dariniai. Nuo neatmenamų laikų ji yra primatas, nustatantis tvarką ir santykius tarp asmenų. Informacinės technologijos, kaip šiandien jas suprantame – sąlyginai naujas reiškinys. Tik prieš pusantro šimtmečio prasidėjusi sparti informacinių technologijų plėtra, šiandien jau yra pasiekusi tokį lygį, kuris leidžia mums kalbėti apie naują visuomenę – visuomenę, kurioje informacinės technologijos ir teisė žengia išvien.

Šiame darbe pamatysime, jog net ir didžiausi šiuolaikinės visuomenės skeptikai, autoriai, kurie teigia, jog visuomenės vystymesi iš esmės niekas nepakito, negali sau leisti neanalizuoti technologijų pažangos aspekto, o aktyvūs informacinės visuomenės šalininkai neretai imasi konstruoti informacinėmis technologijomis valdomos ateities visuomenės viziją. Taigi, ar šiandien visuomenė jau yra pasiekusi tą lygį, kuomet teisė ir informacinės technologijos yra lygiaverčiai vienas kitam asistuojantys reiškiniai? Siekdami išanalizuoti dėl technologijų pažangos šiuolaikinėje visuomenėje atsiveriančias galimybes paslaugų teikimą perkelti į elektroninę erdvę, darbe remsimės žymiausių užsienio ir Lietuvos mokslininkų, analizuojančių šiuolaikinės visuomenės problemas, mintimis: A.Giddens, J.Beniger, M.Castells, L.Lessig, W.J. Mitchell, Y.Masuda, taip pat J.Morkūniene, A.Augustinaičiu ir kt. Apžvelgę atlikto sociologinio tyrimo rezultatus nustatysime, kokios šiuolaikinėje visuomenėje teisinės paslaugos fiziniams asmenims yra aktualiausios bei įsitikinsime, ar fiziniai asmenys turi galimybes ir pakankamai žinių, kad galėtų panaudoti informacines technologijas paslaugoms gauti. Paskutiniame darbo etape išanalizuosime atskirus teisės institutus bei pateiksime schemas, vaizduojančias susistemintus teisinius procesus, kurios bus teisinių paslaugų teikimo informacinėmis technologijomis pagrindas. Teisinių procesų sisteminimo informacinėmis technologijomis tema, užsienio šiuolaikinės visuomenės autorių analizuota tik hipoteziškai „ateities visuomenės“ kontekste. Kompetentingų ir išsamių Lietuvos teisės specialistų darbų šia tema, analizuojant literatūrą, rasti taip pat nepavyko.

Baigiamojo darbo **tikslas** yra įrodyti tai, jog fiziniams asmenims informacinėmis technologijomis galima teikti aktualiausias teisinės paslaugas, lygiavertes, teikiamoms tradicinėmis formaliomis priemonėmis.

Siekdami minėto tikslo, keliame šiuos **uždavinius**:

- Remiantis kompetentingais autoriais ištirti dėl technologijų pažangos šiuolaikinėje visuomenėje atsiveriančias teorines galimybes bei pranašumus teisinių paslaugų teikimui elektroninėje erdvėje.

- Remiantis atlikto sociologinio tyrimo rezultatais nustatyti, ar įvairaus amžiaus grupių fiziniai asmenys turi pakankamas galimybes naudotis informacinėmis technologijomis ir ar tam turi pakankamai žinių. Taip pat nustatyti, kokios fiziniams asmenims yra aktualiausios teisinės paslaugos;
- Pateikti fiziniams asmenims aktualiausių teisinių paslaugų teikimą elektroninėje erdvėje vaizduojančias schemas. Nustatyti, ar pateikiamos susistemintus teisinius procesus vaizduojančios schemas įgalina teikti teisiškai pagrįstas teisines paslaugas;
- Teoriškai pagrįsti, kad teisiniai procesai yra susisteminti būdu, kuris informacinių technologijų pagalba leidžia aktualiausias teisines paslaugas teikti fiziniams asmenims. Identifikuoti tai įgalinančias atlikti technologijas.

Darbo eigoje išsprendę iškeltus uždavinius bei pasiekę šio darbo tikslą, baigiamojo darbo pabaigoje pateiksime pagrįstai suformuluotas išvadas bei pasiūlymus. Pirmojoje dalyje naudosime literatūros ir kitų duomenų teorinės analizės **metodus**, darbe surinktų empirinių duomenų pateikimui – matematinės statistikos metodus, taip pat procesų formalizavimo, projektavimo ir kitus metodus.

Taigi, pažvelkime ar pasitvirtins mūsų iškeliamas **hipotezė**, jog fiziniams asmenims informacinėmis technologijomis galima teikti aktualiausias teisines paslaugas, lygiavertes, teikiamoms tradicinėmis formaliomis priemonėmis.

1. INFORMACINIŲ TECHNOLOGIJŲ ĮTAKOS VISUOMENĖS VYSTYMUISI ANALIZĖ AUTORIŲ DARBUOSE

1.1. Pagrindinių užsienio autorių koncepcijų apžvalga

XX a. ketvirtajame dešimtmetyje vakarų pasaulyje imta kalbėti apie kokybiškai naują informacijos ekonomiką, imta vykdyti plataus masto ekonominius tyrimus, skatinamas keitimasis informacija, pastebimas bendras pasaulinės ekonomikos augimas. Nuo 1960 m. plačiai vykdomi paslaugų sektoriaus tyrimai, pradedama diskutuoti apie visuomenės perėjimą į naują pakopą. 1980 m. kalbama apie modernybės evoliuciją į kitą modernybę, akcentuojama globali ekonomika ir informacinės technikos pagrindu vykstanti globalizacija. Nuo 1990 m. informacinės visuomenės kūrimas tampa politinių partijų programų dalimi bei švietimo politikos reorganizavimo kryptimi. Analizuodami žymiausių užsienio autorių koncepcijas, pažvelkime į dėl technologijų pažangos šiuolaikinėje visuomenėje atsiveriančias teorines galimybes bei pranašumus teisinių paslaugų teikimui elektroninėje erdvėje. Pristatydami autorius bei jų koncepcijas akcentuosime jų požiūrį į informacinių technologijų sąlygojamus visuomenės pokyčius bei šiame kontekste atsiveriančias galimybes paslaugų teikėjams elektroninėje erdvėje.

Daniel Bell Harvardo universiteto akademikas žymiausiuose savo veikaluose 1960 m. „Ideologijos pabaiga“ bei 1973 m. „Poindustrinės visuomenės atėjimas“¹ kalba apie tai, jog esame ant naujos visuomenės – keičiančios 19-20 amžiais vakaruose dominavusią industrinę visuomenę – slenksčio. Šią naują visuomenę Daniel Bell vadina poindustrine visuomene ir ją apibūdindamas mini, jog šioje visuomenėje gerovę kuria trys pagrindiniai elementai: paslaugų pramonė, žinojimo gamyba ir informacinės technologijos. Taigi, informacinės technologijos įvardintos kaip vienas iš gerovę visuomenėje kuriančių veiksnių, visapusiškai įtakančių kitas visuomenės gyvenimos sritis. Panašų visuomenės vystymosi etapų skirstymą 1953 m. pateikia ir **Colin Clarke**, Daniel Bell paskutinį visuomenės vystymosi etapą pavadintą poindustrine, vadindamas paslaugų gamybos visuomene. Šioje visuomenėje daugiausia dirbančiųjų – paslaugų sektoriuje. Daniel Bell, kaip vieną iš struktūrinių pasikeitimų, įvardino ekonomikos pobūdžio pasikeitimą iš pramoninio į paslaugų. Jis teigė, jog paties darbo proceso automatizavimas ir racionalizavimas didina gerovę, o visuomenės orientaciją į naująsias technologijas yra vienas iš poindustrinės visuomenės elementų. Šie autoriaus teiginiai leidžia manyti, jog dėl ekonomikos pobūdžio persiorientavimo į paslaugų ekonomiką ir procesų racionalizacijos vaidmens augimo visose gamybos srityse, susistemintu būdu teikiamos teisinės paslaugos šiuolaikinėje

¹ Daniel Bell// <http://www.columbia.edu/itc/english/f2007/jameson/bios/bell.html>, prisijungimo laikas: 2004-11-02.

visuomenėje yra perspektyvus ir atitinkantis ekonomikos vystymosi tendencijas paslaugų teikimo būdas. 1975 m. šio autoriaus prognozuoti pokyčiai vyksta ir dabar.

Vienas žinomiausių ir dažniausiai skaitomų socialinės teorijos atstovų **Anthony Giddens** (gim. 1938 m.)² savo teorijoje derino klasikinę senąją sociologinę mokyklą su šiuolaikišku požiūriu į socialinius pokyčius. Anthony Giddens nekalbėjo apie tai, kad prasidėjo kažkokia nauja era, jis sakė, kad gyvename toje pačioje modernybėje, kurią pavadino vėlyvąja modernybe. Jis neneigė tų bruožų, kuriuos kiti autoriai įvardino kaip postmodernybę, tačiau manė, kad tai yra tos pačios modernybės radikalesnė pakopa. Teigė, jog visuomenė negali būti laikoma pilnai modernia, jei tos visuomenės požiūrius įtakoja tradicijos – kuo mažiau tradicijų, tuo daugiau laisvės priimti sprendimus. Tačiau absoliutus tradicijų nihilizmas, siekiant užtikrinti priimamų sprendimų laisvę, nesuderinamas su pamatinių teisinių principų – vertybių tęstiniu užtikrinimu galiojančioje teisėje, todėl turėtų būti aukštinamas atsižvelgiant į būtinos užtikrinti visuomenės gerovės ribą. Šiandien įvairius elgesio variantus pasiūlo išplitusi žiniasklaida ir kiti globalūs tinklai, per kuriuos individai gauna įvairaus pobūdžio pranešimus ir dėl to jų galimybės rinktis nebeapsiriboja sprendimais, paremtais šeimos ar artimiausios socialinės aplinkos suformuotomis vertybėmis. Jis teigia, jog būtent žiniasklaida suteikia daugiausia žinojimo, o skaitmeninės technologijos žiniasklaidos įtaką tik dar labiau sustiprina. Informacinių technologijų atsiradimas leidžia naujus sąveikos būdus tiek su vietine teisine politine aplinka, tiek su globalia aplinka, individas gali nesunkiai sužinoti apie pasaulinės reikšmės įvykius, kurie gali tapti svarbesni, nei šalia jo vykstantys reiškiniai. Autorius mano, jog modernios visuomenės nuo pat pradžios buvo informacinės visuomenės. Modernybė yra neatsiejama nuo pradžioje spausdinto teksto, vėliau – elektroninio signalo. Informacinės visuomenės atsiradimą sieja su gerokai senesniais laikais.

Į visuomenę sistemiškai žvelgia ir kitas, mišriųjų informacijos visuomenės teorijų grupei priskiriamas, autorius **James Beniger**. Jis 1986 metų veikalė „Kontrolės revoliucija: technologinės ir ekonominės ištakos“ didelį dėmesį skyrė komunikacijos technologijų plėtrai. Autorius informacijos technologijų įtaką visuomenei aptinka gana anksti ir teigia, jog informacinė visuomenė pradėjo formuotis 1830 metais, prasidedant geležinkelių sistemos plėtrai, o stipriau vystytis pradėjo nuo 1880 metų. James Beniger yra išplėtojęs kontrolės krizės sąvoką – tai 19 a. pabaigoje buvęs laikotarpis, kuomet inovacijos informacijos apdorojimo ir komunikacinių technologijų srityje ženkliai atsiliko nuo inovacijų energijos ir jos panaudojimo gamybai ir transportavimui. 19 a. pabaigoje kilo grėsmė, kad materialių vertybių sukūrimas viršys sistemos pajėgumus juos apdoroti. Gamyba negalėjo toliau progresuoti, nesant informacijos apdorojimo technologijų. Informacinių komunikacijų technologijų atsilikimą

---

² Anthony Giddens: fact file// <http://www.lse.ac.uk/Giddens/factfile.htm>, prisijungimo laikas 2004-11-02.

ilustravo trukdžiai gamybos koordinavime, transporto problemos, paskirstymo naudotojams problemos, kadangi senoji sistema negalėjo atlikti šių funkcijų. Kontrolės krizės pasekmė ir buvo daugybė įvairių inovacijų: visuma sprendimų, inovacijų srauto, skirto rinkti, apdoroti ir skleisti informacijai. Atitinkamai evoliucionavo ir teisinė sistema, kuriai tapo būtina užtikrinti atsiradusių inovacijų apsaugą. Šis autorius informacines technologijas suvokia gana plačiai, į tai įjungdamas ryšius su visuomene, valstybės teisinę sistemą. Autoriaus nuomone, sukonstravus kompiuterį, jis tapo pagrindine priemone, skirta kontroliuoti gamybai. Kaip vieną iš priežasčių, kodėl prieš daugiau kaip 100 metų prasidėjusios industrinės revoliucijos tempai nelėtėja, J. Beniger įvardina nemažėjantį kontrolės bei informacinių technologijų poreikį. Išaugusi pramoninė gamyba paskatino informacinių technologijų vystymąsi, o technologijoms tobulėjant, atsiranda prielaida toliau augti gamybai. Šioje nišoje ir atsiranda sąlygos vystyti teisinių paslaugų teikimą, perkeliant teisinio pobūdžio paslaugas į elektroninę erdvę. Taigi informacijos visuomenę James Beniger sieja ne su naujais procesais, o jos ištakas mato procesuose, kurie prasidėjo daugiau kaip prieš 100 metų. Pastaruosius metų išradimus autorius laiko tik naujos kontrolės revoliucijos faze. Jis teigia, jog viena pagrindinių tokios revoliucijos pasekmių visuomenei yra auganti informacinių technologijų ir komunikacijos technologijų svarba įvairiose srityse. Akivaizdu, jog technologinė pažanga neaplenkia ir įvairių teisės šakų, kuriose technologinis aspektas yra ypatingai svarbus ir plačiai pritaikomas, pvz. Vykdamas kriminalistinius tyrimus, telekomunikacijose ir kt. James Beniger yra laikomas technokratu, nes socialinius ir kultūrinius pokyčius kildina iš technologinio progreso, kitaip sakant, technologinės inovacijos įdiegimas gali sąlygoti socialinių ar kultūrinių individų įpročių pasikeitimus. Tai svarbus momentas, kalbant apie teisinių paslaugų teikimo perkėlimą į šiai sričiai naują elektroninę erdvę. Nors šiuo metu teisines paslaugas vartoti elektroninėje erdvėje individai neturi socialinių įpročių, tačiau, anot autoriaus, atsiradus technologinei inovacijai, įgalinančiai teisines paslaugas teikti internetu, šio paslaugų teikimo būdo priėmimą sąlygojantys individų socialinių įpročių pokyčiai turėtų sekti netrukus.

Herbert Schiller (1919-2000 m.) vienas žymiausių JAV informacinės visuomenės kritikų taip pat neneigia, jog įvyko informacijos sprogdimas, ir kad jis yra labai reikšmingas, tačiau mano, jog ir po jo visuomenės procesus lemia tos pačios kapitalistinės jėgos, kaip ir anksčiau. Herbert Schiller teigimu, dabartinėje kapitalizmo epochoje informacija ir komunikacijos yra ypatingai svarbios ekonominės sistemos gerovei ir stabilumui. Jo teigimu informacijos gaminama vis daugiau, o su ja susijusios technologijos pasiekia ypatingai aukštą kokybę ir galimybes. Autorius į informacines inovacijas žvelgia kaip į priemonę gauti pelną. Panašiai apibūdinama ir informacijos visuomenė, kurią jis suvokia kaip labai didelio duomenų kiekio gamybą, apdorojimą ir perdavimą. Autorius išvelgia, jog pagrindinė ir didžiausia

duomenų dalis yra pagaminama didžiųjų vartotojų – didžiųjų korporacijų, valstybių biurokratinės institucijų ir karinio aparato, o informacinė visuomenė yra šių trijų vartotojų produktas. H.Schiller nemažą dėmesį skiria socialiniam informacinių technologijų išgalėjimo aspektui, informacijos pasiekiamumą laikydamas turto ir gerovės veiksniumi. Taip pat pabrėžiama klasių diferenciacija, nes tiek informacija, tiek su ja susijusios technologijos, yra sukuriamos ir pateikiamos tiems, kas gali už jas susimokėti. Šioje vietoje valstybės politinei valdžiai kyla ypatingi uždaviniai užtikrinti maksimaliai tolygų atskirų visuomenės grupių vystymąsi, socialiniais instrumentais prisidedant prie paramos reikalingų grupių. Autorius neigia mintis apie tai, jog informacinių technologijų skverbtis prisidės prie geresnės visuomenės sukūrimo ir mano, jog informacinės technologijos stiprins kapitalizmo sistemą. Teigiama, jog kapitalizmo vystymasis ir informacinių technologijų plėtra tarpusavyje siejasi vienas kito vystymąsi skatinančiu ryšiu. Technologijos yra reikalingos didžiųjų korporacijų reikmėms tenkinti, jos tapo svarbiu informacijos perdavimo mechanizmu. Minėtais teiginiais autorius atkreipia dėmesį į opią problemą, kuomet siekiama užtikrinti informacinių technologijų pagalba teikiamų paslaugų pasiūlą visiems visuomenės nariams, atskiros visuomenės grupės, tokios kaip socialiai remtini asmenys, gali būti nepakankamai pasiturinčios, kad už minėtas atlygintinai teikiamas paslaugas atsilygintų. Panašiais atvejais pasitvirtina autoriaus teiginiai apie technologinės pažangos sąlygojamą didėjančią klasių diferenciaciją, nes, nors formaliai paslauga, teikiama informacinių technologijų pagalba, yra lygiai skirta naudotis visiems visuomenės nariams, tačiau ne visos socialinės grupės yra galinčios realiai tokiomis paslaugomis pasinaudoti. Manome, jog panašiais atvejais valdžia turi imtis aktyvių priemonių socialinei diferenciacijai mažinti, pasitelkdama tokias priemones, kaip nemokančiųjų naudotis grupių mokymas, alternatyvių paslaugas teikiančių centrų steigimas ir kt.

Manuel Castells (gimęs 1942 m.) Berkeley universiteto (Kalifornija, JAV) sociologijos profesorius savo trijų tomų cikle „Informacijos amžius: ekonomika, visuomenė ir kultūra“ (1996-1998 m.) plėtojamoje teorijoje formuluoja pagrindinį teiginį – mes išgyvename perėjimą į informacijos amžių. Šis amžius reiškia ir naują visuomenę, o pagrindinis amžiaus bruožas – žmonės, institucijas ir atskiras valstybes sujungiančių tinklų plėtra. Tinklai tampa neatsiejama bet kokios organizacijos dalimi, jie imami plačiai naudoti ryšiams tarp valstybinių institucijų užtikrinti ir palaikyti. Patį tinklų atsiradimą įgalina informacinės technologijos. Skirtingai nuo daugelio kitų autorių, Manuel Castells teigia, jog su informacija dirbo visos visuomenės, dėl to šiuolaikinei visuomenei apibūdinti nenaudoja informacinės visuomenės termino, vietoje to visuomenę vadindamas tinklo visuomene. Autorius mano, jog atsiradę tinklai leido sukurti naują informacinio kapitalizmo formą, kapitalizmas tapo globalus ir lankstus. Informaciniam kapitalizmui būdinga tai, kad visoje savo veikloje, pradedant nuo gamybos ir

baigiant pasauline rinkodara, jis naudojami informacijos tinklais. Autorius kalba apie tai, kad tinklo visuomenėje išauga informacinis darbas, darbuotojai privalo būti ypač lankstūs. Kadangi tam tikrų besikartojančių procesų kiekis organizacijų veikloje nemažėja, manome, jog šių procesų racionalizavimas juos automatizuojant ir itinclinant, sudarytų sąlygas nuo tokio darbo maksimaliai atpalaiduoti žmogiškuosius darbo resursus, juo reorganizuojant į lanksčius specialistus, skirtus vykdyti funkcijoms, kurių automatinės mašinos yra nepajėgios įgyvendinti. Manuel Castells teorijoje didelis dėmesys skirtas srautams, apie kuriuos kuriasi tinklo visuomenė. Viena pagrindinių srautų erdvės dalių atitenka technologijoms. Kiek kitaip, nei prieš tai aptarti autoriai, M.Castells žvelgia į kapitalą ir teigia, jog kapitalą informaciniame kapitalizme valdo nebe savininkai, o būtent informacinio darbo atstovai. Jie tampa pagrindine visuomenės jėga, atsakinga už visus procesus, pradedant technologijų kūrimu, baigiant korporacijų valdymu. Autorius taip pat skyrė nemažą dėmesį „atskirtųjų“ – asmenų, neturinčių prieigos prie bendro tinklo, problemos analizei.

Nagrinėdami užsienio autorių požiūrį į šiuolaikinę visuomenę, negalime nepaminėti vieno pagrindinių šiandien šią sritį tiriančių autorių – **Lawrence Lessig**. Šis Stanford teisės mokyklos profesorius savo knygose formuluoja fundamentalius postulatus apie šiuolaikinės visuomenės vyksmą, kurie jau šiandien yra turintys mokslinę istorinę reikšmę bei prisideda prie konstitucinės teisės doktrinos formavimo, o pats autorius kaip teisininkas kviečiamas dalyvauti pasaulinę reikšmę turinčiose bylose, tokiose kaip *Simon v. AT&T* (2001), *A&M Records v. Napster* (2000), *Microsystems Software v. Scandinavia Online* (1999), *United States v. Microsoft* (1997-2002) *Eldred v. Ashcroft* (2003). Dėl šio autoriaus ypatingos reikšmės šiandieniniams pasaulinio masto teisiniams procesams, atsižvelgdami į šio darbo temą, manome, yra būtina Lawrence Lessig doktriną išanalizuoti plačiau.

Šis autorius drąsiai kalba apie informacines technologijas, kaip apie priemonę kurti ir valdyti konstitucinei santvarkai prieštaraujančius instrumentus. Knygoje „Kodas ir kiti kibernetinės erdvės įstatymai“ (*Code and Other Laws of Cyberspace*) (2000 m.) autorius rašo: „Mes sukūrėme laisvę, surikiuodami visuomenės gyvenimą pagal tam tikrą konstituciją – architektūrą, kuri struktūrizuoja ir suvaržo socialinę ir teisinę galią iki fundamentalių vertybių apsaugos: principų ir idealų, kurie yra daug aukščiau, nei įprastos politikos kompromisai. Ir nėra pagrindo manyti, jog kibernetinėje erdvėje savaime išsivyras laisvė. Atvirkščiai, kibernetinė erdvė pati savaime neišpildys laisvės pažado. Palikta savaime, kibernetinė erdvė taps tobulu kontrolės įrankiu. Laisvė, kurią suteikė atsiradusi kibernetinė erdvė, ateityje dings ir net nebūtinai išliks vertybės, kurias dabar mes laikome fundamentaliomis. Po truputį išnyks ir kibernetinės erdvės atsiradimo metu joje buvusios laisvės“³. Kibernetinė erdvė (internetas) kilo iš

³ L.Lessig. Code and other laws of cyberspace// http://code-is-law.org/magnant_sum.html, prisijungimo laikas 2004-11-02.

septintajame dešimtmetyje JAV Gynybos departamento vykdyto komunikacijų tyrimo projekto, kuomet daugiatiksliai paketus jungiantys tinklai pakeitė vienatikslių telefono tinklų architektūrą. Prie vienas-daugeliui tipo tradicinių leidybos (televizija, radijas, laikraščiai, knygos) komunikacijų architektūrų prisidėjo pasaulis, kuriame kiekvienas galėjo būti leidėju. Žmonės galėjo susijungti tarpusavyje ir bendrauti būdu, apie kurį anksčiau net nesvajoto. Kibernetinė erdvė suteikė naujos visuomenės viltį, kurios realioji erdvė niekada negalėjo suteikti – laisvė be anarchijos, kontrolė be valdžios, bendras sutarimas be jėgos įsikišimo. Tai tikėjimas, jog kibernetinė erdvė iš prigimties ir neišvengiamai yra laisva, ir kad valdžia negalės jos reguliuoti. Toks suvokimas buvo iš esmės klaidingas. Šiandien kibernetinė erdvė dažniau vadinama internetu ir daugelio vis dar laikoma demokratijos stebuklu – neribotos kalbos, verslo ir kūrybos vieta. Tačiau Dr. Lessig laikosi priešingos nuomonės, minėtoje knygoje „Kodas ir kiti kibernetinės erdvės įstatymai“ autorius parodo, kaip praeityje buvęs primityvus internetas kinta iš utopiškai laisvos erdvės į erdvę, kuri yra kontroliuojama komercinių interesų ir kuri žlugdo kūrybinę kultūrą, sukūrusią internetą tokį, kokį matome jį šiandien. Jis tiria kaip technologiniai ryšiai (kuriuos jis taip pat vadina architektūra), socialinės normos, rinka ir teisė reguliuoja žmonių elgesį. Vėlesnėse savo knygose „Idėjų ateitis“ (The future of ideas), o ypač „Laisva kultūra“ (Free culture) labiau akcentuoja tai, jog kuo toliau, tuo kultūra tampa vis labiau skaitmenizuota ir kontroliuojama, o įstatymai griežtinami, atsižvelgiant į didžiųjų korporacijų interesus. Tame autorius mato mūsų laisvės – laisvės kurti, statyti bei svarbiausia – laisvės įsivaizduoti kontrolės ar net ribojimo pavojų.

Pažvelkime, kaip Lawrence Lessig žvelgia į vietos sąvoką šiuolaikinėje visuomenėje. Kuomet individai naršo internete, jie tuo pačiu metu yra dvejose vietose – realioje erdvėje ir kibernetinėje erdvėje. Tai, anot autoriaus, yra unikalus kibernetinės erdvės aspektas. Iškyla natūralūs klausimai: kurioje erdvėje jie yra iš tiesų, kuri yra tinkama, kurios erdvės jurisdikcijoje jie yra? Atsakymas – abiejų. Netgi kuomet individas yra subjektas kibernetinės erdvės normoms, jis tuo pačiu gyvena ir realios erdvės bendruomenėje. Taigi, individui turėtų būti taikomos santykius abiejose erdvėse reglamentuojančios teisės normos, individas yra abiejų erdvių jurisdikcijoje. Taigi ir tinkle teikiamų paslaugų naudotojas savaime pakliūva į savo fizinės buvimo vietos bei elektroninės erdvės jurisdikcijas. Jei tai būtų reguliuojama, naudotojui būtų taikomi ir paslaugų teikimą elektroninėje erdvėje reglamentuojantys teisės aktai, ir jo fizinės buvimo vietos valstybės tradicinės teisės normos.

Autoriaus teigimu, gyvename kibernetinės erdvės amžiuje, kuriame kiekvienas bet kokia forma susijęs su komercija, savaime yra paliečiamas kibernetinės erdvės, tai nepriklauso nuo individo valios. Verslo pasaulis, tenkinantis individų kasdieninius poreikius, tampa vis labiau priklausomu nuo kompiuterių ir komunikacijų technologijų. Autorius, keldamas ir

pagrįsdamas hipotezes, projektuoja ateities visuomenės ir konstitucinės santvarkos pokyčius, jei nebus imtasi pakankamų priemonių apsaugoti nuo pavojų, kuriuos sukuria kibernetinės erdvės įsigalėjimas (asmenų privatumo problema, reguliacijos ribų nustatymo ir klausimas ir kt). Autorius teigia, jog tai, kad tobula kontrolė yra neįmanoma, neturi reikšti, jog negalima efektyvi kontrolė. Jo nuomone, negalima interneto turinio reguliacijos klausimo palikti rinkai spręsti savireguliacinėmis priemonėmis ir yra akivaizdu, jog, siekdama užtikrinti besivystančios interneto architektūros suderinamumą su svarbiomis visuomenės vertybėmis, valdžia turi imtis iniciatyvos.

Būtina paminėti ir kitą L.Lessig darbo kryptį – unikalaus autorių ir atlikėjų autorių ir gretutinių teisių ir laisvių apsaugos mechanizmo sukūrimą bei plėtojimą visame pasaulyje. Sukurta „Creative commons“ autorių teisių apsauga, skirtingai nei įprasta autoriaus teisių apsauga „visos teisės saugomos“, įgalina nustatyti „kai kurios teisės saugomos“ režimą. Ypač daug pasekėjų turintis projektas yra nemokamas ir įdomus tuo, jog jo veikimo principas panašus į šiame darbe pristatomų teisinių paslaugų naudojimosi principą – naudotojas, nurodydamas jį dominančius parametrus, pagal poreikius nusistato savo autoriaus kūrinio teisinės apsaugos režimą (parenkama licencinė sutartis). Tai Brazilijoje, Kanadoje, Suomijoje, Vokietijoje, Japonijoje ir kitose šalyse realiai veikiantis projektas, adaptuotas prie tų šalių nacionalinių autorių teises saugančių teisės normų.

William J. Mitchell (gim. 1954 m.) Masačusetso technologijos instituto Architektūros ir planavimo mokyklos dekanas, garsus ateities visuomenės tyrinėtojas aktyviai skatina praplėsti tradicinės architektūros sampratas, pradėti virtualias vietas suvokti taip pat, kaip suvokiame fizines, o telekomunikacines jungtis – kaip pėsčiųjų judėjimą ar transporto sistemą. Savo knygoje „E-topia“ (2002 m.) autorius plačiai analizuoja pakitusius socialinius ryšius tarp ateities visuomenėje gyvenančių individų ir projektuoja gyvenimą visuomenėje su visapusiškai integruotomis informacinėmis technologijomis: susitikimai vyksta elektroninėse susitikimo vietose, vyrauja decentralizuota gamyba, išvystytos rinkodaros ir platinimo sistemos: „pavyzdžiui, mažai tikėtina, kad kurį nors rytą skaitysite visus užsiprenumeruoto laikraščio puslapius <...>. Tačiau personalizuota laikraščio pristatymo ir spausdinimo namie sistema gali iš anksto turėti jus dominančių klausimų spektrą ir pagal jį atrinkti ir spausdinti tik tuos straipsnius ar klasifikuotus skelbimus, kuriuos jūs veikiausiai pageidautumėte perkaityti. Visų pirma tokia strategija pareikalautų mažiau medžių, o paskiau – paliks mažiau atliekų.“⁴. Šis autorius neretai nukrypsta nuo moksliskai pagrįstų teiginių į ateities visuomenės vizijos konstravimą, tačiau šio autoriaus mintys yra įdomios, kuomet vertiname galimą informacinių technologijų įtaką visuomenės vystymuisi.

⁴ W.J.Mitchell. E-topija. „Miestietiškas gyvenimas, Džimai, – bet ne toks, kokį jį pažįstame“. – Vilnius: Pasviręs pasaulis, 2002.P.149.

Aptarėme pagrindinių Europos ir JAV žinių visuomenės procesus analizuojančių autorių mintis. Pažvelkime, kokia doktrina vyrauja rytuose, remdamiesi vienu žymiausių japoniškosios perspektyvos atstovu mokslininku **Yoneji Masuda** – informacijos visuomenės teorinio modelio pionieriumi ne tik Japonijoje, bet ir visame pasaulyje. Japonija įdomi tuo, jog ji ne tik sėkmingai išvystė teorinį informacijos visuomenės modelį, bet ir realiai priartėjo prie praktinio šių teorijų įgyvendinimo. Be kita ko veikale „Informacijos visuomenė kaip po-industrinė visuomenė“ Y.Masuda dar 1981 metais prognozavo, jog technologinės inovacijos išprovokuos radikalius kultūrinius ir socialinius pokyčius, kurie fundamentaliai skirsis nuo status quo. Šiandien iš tiesų matome, jog per pastaruosius du dešimtmečius vykusios informacinių technologijų plėtra ne tik įtakojo socialinės gyvensenos pokyčius, tačiau ir pareikalavo naujų teisės šakų vystymosi, iki šiol vyksta paieškos tinkamiausių informacinių technologijų sukeltamų pokyčių valdymo instrumentų. Autorius teigė, jog po-industrinėje (informacija pagrįstoje) visuomenėje žinios ir informacijos gamyba bus visuomenę valdanti jėga. Y.Masuda, kaip ir W.J.Mitchell, laikomas informacijos visuomenės entuziastu, autoriai tikėjo, jog informacinės technologijos sudarys sąlygas žmonių socialiniam gyvenimui gerinti. Y.Masuda manė, jog naujos informacijos technologijos individualiems piliečiams padės tapti aktyvesniems, sprendžiant šalies vidaus klausimus, prisidės prie asmenų intelektualinių sugebėjimų vystymo. Informacinių technologijų sąlygoti procesai sparčiai keis informacijos gavimo būdus, švietimą, demokratiją, rinkos ekonomiką ir taip ves prie visos visuomenės transformacijos. Ši šviesi informacinių technologijų plėtros sąlygota visuomenės gyvensenos vizija, kurią autorius formavo prieš pora dešimtmečių, šiandien nublinksta didėjančios socialinės atskirties, technologijų turinį valdančių subjektų turimos galimybės formuoti visuomenės nuomonę ir kitų reiškinų kontekste. Matome, jog, nepaisant to, jog valstybės nebepali ignoruoti išplitusių technologijų daromą žalą valstybių saugomiems interesams (programinės įrangos piratavimo problema ir kt.), šioms pasekmėms valdyti dažnai nebepakanka valstybės disponuojamų teisinių instrumentų, pasitelkiamos savireguliacinės priemonės. Nepaisant, mūsų nuomone, per didelio Y.Masuda entuziazmo, kalbant apie informacinių technologijų plėtros perspektyvą, autorius išskyrė informacinės visuomenės bruožus, kurie šiandien turi įtakos, tiriant šiuolaikinėje visuomenėje atsiveriančias galimybes teisinių paslaugų teikimui elektroninėmis priemonėmis. Autorius išskyrė šiuos informacinės visuomenės bruožus:

- Nuolatinis žinių siekimas ir savišvieta;
- Masinė informacijos technologijų invazija ne tik į valdymo, verslo sektorius, bet ir į asmeninį individo gyvenimą;
- Informacijos technologijų panaudojimas įvairiose visuomenės veiklos srityse taps natūraliu visuomeniniu informaciniu procesu;

- Informacijos technologijų ir su jomis susijusių produktų panaudojimas sudarys galimybę veikti globalioje erdvėje.

Paskutiniai du Y.Masuda išskirti informacinės visuomenės bruožai rodo, jog šiuolaikinėje visuomenėje informacinių technologijų panaudojamos įvairiose visuomenės veiklos srityse yra natūralus procesas, todėl manome, jog išsivysčius informacinėms technologijoms, informacinių technologijų pritaikymas teisinių paslaugų teikimui elektroninėmis priemonėmis taip pat laikytinas natūraliu reiškiniu. Teisinių paslaugų teikėjas, veikdamas elektroninėje erdvėje, tampa globaliu ir jo teikiamas paslaugas naudotojas, turintis prieigą prie tinklo, gali gauti iš bet kurios geografinės savo buvimo vietos.

Šiuolaikinėje visuomenėje vykstančius informacinių technologijų įtakojamus procesus analizuoja dar daug žymių užsienio autorių, tokių kaip Ulrich Beck, Perry Barlow („Idėjų ekonomika“) ir kt., jų visų koncepcijų apžvalgos šiame darbe dėl ribotos apimties neįmanoma pateikti, tačiau paminėjome svarbiausius, kurių koncepcijas apžvelgus matyti šiuolaikinėje visuomenėje dėl informacinių technologijų pažangos atsiveriančios galimybės bei suteikiami pranašumai, kurie gali būti panaudoti teisinių paslaugų teikimui elektroninėje erdvėje.

1.2. Pagrindinių Lietuvos autorių koncepcijų apžvalga

Lietuvos žinių visuomenės studijų atstovai, neatsilikdami nuo jų užsienio kolegų, taip pat formuluoja šiuolaikinių procesų interpretacijas, kuriomis remiantis galime analizuoti šiuolaikinės visuomenės suteikiamas galimybes bei pranašumus elektroninėje erdvėje veikiantiems paslaugų teikėjams.

Tai, jog visame pasaulyje vykstantys globaliniai procesai neaplenkia Lietuvos, liudija ši socialinės filosofijos atstovės dr. **Jūratės Morkūnienės** citata: „Staigus informacijos ir komunikacijos technologijų tobulėjimas dažnai laikomas revoliucija, svarbia civilizacijos takoskyra, tokia pat svarbia, kaip abėcėlės sukūrimas, spausdinimo mašinos išradimas ar industrinė revoliucija. <...> Galime manyti, jog skaitmeninė kultūra su informacijos ir komunikacijos tinklais taip pat sukelia didžiules globalines permainas. Kokios jos bus, nežino net specialistai“⁵. Autorė didelį dėmesį skiria galimam neigiamam socialiniam globalizacijos aspektui ir kalba apie tai, jog su informacijos globalizavimu gali atsirasti individų izoliavimas, bendrijos jausmo praradimas, vykti nuosavybės prievartavimas, didėti individų socialinė atskirtis. Autorė teigia, jog nereikia per daug sureikšminti informacinių ir komunikacijų priemonių

---

⁵ J.Morkūnienė ir kt. Globalizacija: taikos kultūra, žinių visuomenė, tolerancija: monografija. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003.P.65.

vaidmens, nes jos savaime yra tik priemonė: „Net ir internetas nėra pasaulinio mokslo archyvas, bet tik žinių rinkimo ir saugojimo priemonė“⁶.

Tuo tarpu dr. **Arūnas Augustinaitis** 2000 m. publikuotame straipsnyje „Informacijos visuomenės savivaldos tendencijos“ teigia, jog Lietuvoje vis dar „vyrauja technokratinis požiūris, jog informacijos visuomenės susikūrimą lemia vien tik informacijos ir komunikacijos technologijų taikymo bei informacijos sistemų diegimo mastas, <...> neatsižvelgiama į tai, jog informacijos visuomenė - tai „kitoks“ mąstymo bei elgesio būdas, kuris lemia informacinių racionalizavimo priemonių vyravimą, o kartu ir kitą vadybos stilių bei sprendimų priėmimo būdą visose gyvenimo srityse“⁷. Pagal šio autoriaus koncepciją informacinės technologijos persmelkia visas žmogaus gyvenimo ir visuomenės vystymosi sritis, veikia visų mokslo šakų pažangą, tampa sunkiai įsivaizduojama šiuolaikinio gyvenimo sritis, kurios nepalietų ar neįtakotų technologinis progresas. Informacijos technologijos yra pagrindas naujajai visuomenei formuotis, kurioje tobulėja naujieji vadybos, ekonomikos, marketingo dėsniai, kuriasi el. vadžia, el. demokratija, el. rinkimai ir pan. Globaliame pasaulyje vis labiau įsigali tvarka, kur tradiciniai įstatymai, elgesio normos ir principai kasdien galioja vis menčiau. Tradicinis valdymas užleidžia vietą šiuolaikiniam valdymui, kuris vis labiau įsijungia į rinkos santykius, kinta jo modeliai ir organizavimo formos.

Be minėtų Lietuvos autorių, šiuolaikinių technologijų įtaką visuomenės vystymosi procesams taip pat analizuoja dr. **Marius Povilas Šaulauskas** – autorius, daug dėmesio skiriantis visuomenės atskirties problematikai, analizuojantis socialinius politinių pokyčių aspektus. Informacinių technologijų panaudojimo valdžios procesams valdyti galimybes tiria prof. **Rimantas Petrauskas**.

Taigi, apžvelgę dešimtį žymiausių pasaulio bei Lietuvos autorių, analizuojančių šiuolaikinės visuomenės procesus, pastebime, jog išstobulėjusios informacinės technologijos tapo visuomenės procesus įtakojančiu veiksniu. Technologijų integracija į visuomenės gyvenimo procesus suteikia galimybes elektroninių paslaugų teikėjams veikti ir elektroninėje erdvėje teikti teisinės paslaugas. Ir nors mokslo elitai skirtingai žvelgia į technologijų nulemtą visuomenės vystymosi procesų pasekmes: vieni autoriai mano, jog nekontroliuojama technologijų pažanga komplikuos tradicinių valstybių santvarkų išlikimą (L.Lessig), kiti konstruoja neretai utopinę, technologijų teikiamais pranašumais besinaudojančią, visuomenę (Y.Masuda, W.J.Mitchell), akivaizdu, jog šiuolaikinėje visuomenėje tapęs įmanomu elektroninis teisinių paslaugų teikimo būdas leidžia išnaudoti informacinių technologijų teikiamus pranašumus ir suteikia teisę paslaugų teikėjui veikti globalioje erdvėje. Nustatėme, kad informacinių technologijų

⁶ Ten pat, P.66.

⁷ A.Augustinaitis. Informacijos visuomenės savivaldos tendencijos// http://www.ltu.lt/padaliniai/FAKULTETAi/vvf/zvvi/dokumentai/cv/augustinaitis_publicacijos_files/IV_savivaldos_tendencijos.htm, prisijungimo laikas 2004-11-02.

intervencija į vis platesnes asmenų gyvenimo sritis yra natūralus procesas. Remdamiesi autorių teoriniais apmąstymais taip pat galime teigti, kad šiandien informacinės technologijos yra laikomos akivaizdžiu gyvenimą įtakojančiu veiksniu, todėl manome, jog šiuolaikinė visuomenė yra subrendusi vartoti paslaugas, teikiamas pasitelkiant informacines technologijas.

2. SOCIOLOGINIS TYRIMAS

Siekiant nustatyti Lietuvoje gyvenančių fizinių asmenų, besinaudojančių informacinėmis technologijomis, gebėjimą naudotis informacinėmis technologijomis, jų žinių lygį bei kokios teisinės paslaugos jiems yra aktualiausia, šiame darbe buvo atliktas sociologinis tyrimas. Pristatome šio tyrimo metodiką, jo atlikimo eigą, bei pateikiame išsamią gautų rezultatų analizę.

2.1. Tyrimo metodikos pristatymas

Atsižvelgus į šio tyrimo tikslą, jam atlikti buvo pasirinktas apklausos elektroniniu paštu būdas, sudaryta anketa ir visa apklausa buvo atlikta skaitmenine forma, naudojant specialiai šiam tyrimui sukurtą elektroninio pašto dėžutę. Šiuo apklausos būdu gautus respondentų atsakymus savaime galime laikyti pateiktus asmenų, besinaudojančių internetu ir kompiuteriu, taigi –besinaudojančių informacinėmis technologijomis. Atlikto tyrimo generalinė aibė yra internetu ir kompiuterio pagalba besinaudojantys asmenys. Gauti atsakymai buvo laikomi tinkamais, jei juos atsiunčiant iš žinutės turinio ar iš prie elektroninio pašto žinutės prisegtos bylos buvo galima identifikuoti respondento pasirinktus atsakymus į apklausos klausimus. Todėl tyrimo imtimi laikoma per nustatytą laikotarpį atsakymus pateikę asmenys.

Visose elektroninio pašto žinutėse, kurios buvo platinamos, siekiant gauti tyrimo rezultatus, buvo pateiktas tyrimą vykdančio asmens prisistatymas, tyrimo tikslas, nuoroda, jog pateikti atsakymai bus panaudoti magistro studijų baigiamajame darbe, prašymas užpildytą anketą siųsti elektroninio pašto adresu magistrinio_apklausa@yahoo.com bei teiginys, jog vykdoma apklausa yra anoniminė (respondentui nėra būtina nurodyti savo asmens duomenų, o jei duomenys bus pateikti, jie nebus išsaugoti, naudojami ar skelbiami).

Anoniminis apklausos vykdymo būdas buvo pasirinktas dėl keleto priežasčių. Pirma, laikantis LR Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme 3 str. 1d. 4p. įtvirtinto minimalios asmens duomenų kaupimo apimties principo ir gerbiant respondentų asmens duomenų apsaugą, buvo nuspręsta, jog tyrimo rezultatams respondentų asmens duomenys neturi jokios įtakos, todėl jų skelbimas viešai nėra būtinas. Antra, atsižvelgta į tai, jog prašymai užpildyti tyrimo anketą buvo siųsti darbo vietos elektroninio pašto adresais ir šių pašto dėžučių naudojimas asmeniniais tikslais, asmens duomenis paskelbus, galėtų turėti neigiamas pasekmes respondentams. Suderinamai su LR Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo taikymo sritimi

(1str. 4d.)⁸, kuri numato, jog Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo nuostatos netaikomos, jeigu asmens duomenis tvarko fizinis asmuo ir tik savo asmeniniams poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti ir, siekiant išimtinai pagrįstai formuluoti sociologinio tyrimo bei baigiamojo darbo išvadas, elektroniniu paštu gautos respondentų užpildytos tyrimo anketos yra išsaugotos.

Konsultuojantis su žiniasklaidos tyrimų ir reklamos monitoringo lyderės Lietuvoje UAB „TNS Gallup“ specialistais, anketiniam tyrimui buvo suformuluota 10 klausimų. Apklausos anketą sudarė specialieji klausimai, skirti demografiniams duomenims apie respondentus surinkti (lytis, amžius, išsilavinimas, pajamos) bei bendrieji, leidžiantys formuluoti pagrįstas išvadas apie tyrimo tikslą. Dauguma klausimų buvo uždarojo tipo, į juos respondentai atsakė pasirinkdami vieną ar daugiau iš kelių pateikiamų atsakymų variantų. Vienas informatyviausių klausimų, turinčių tiesioginę įtaką apklausos tikslui – devintasis, buvo suformuluotas atviruoju būdu, t.y. respondentai taip pat turėjo galimybę laisva forma įrašyti jiems priimtinausią atsakymo variantą. Anketiniai klausimai buvo užrašyti panaudojant Microsoft Word tekstinį redaktorių, bendras sukurtos anketos bylos dydis sudarė 38 Kb. Pilna apklausos anketa pateikiama šio darbo Priede Nr.1.

Siunčiant kiekvieną tyrimo anketą respondentui, prie jos buvo pateiktas prašymas gautą anketą išplatinti kuo daugiau gavėjų. Tai buvo pagrindinis šio tyrimo vykdymo principas – anketa išplatinta įvairių socialinių ir profesinių grupių atstovams, tikintis, jog šie ją išplatins savais kanalais, o visi anketą užpildę asmenys atsakymus pateiks vieningu adresu.

2.2. Tyrimo eiga

Atliekant tyrimą apklausos būdu, 2004 m. rugsėjo mėn. 9 d. nuo apytiksliai 20 val. iki 22 val. iš specialiai šiam tyrimui sukurtos elektroninio pašto dėžutės adresu magistrinio_apklausa@yahoo.com įvairiais, atsitiktine tvarka atrinktais elektroninio pašto adresais, siekiant pasiekti maksimaliai įvairialypę respondentų auditoriją, buvo išsiųstos 46 elektroninio pašto žinutės, prie kurių buvo prisegtos apklausos anketos. Šiose elektroninio pašto žinutėse jas gavusių asmenų buvo paprašyta gautas anketas išsiųsti kiek įmanoma daugiau adresatų.

Naudojant viešai interneto svetainėse paskelbtus elektroninio pašto adresus, elektroninio pašto žinutės su prašymu užpildyti prisegtą anketą, buvo išsiųstos šių institucijų ir bendrovių darbuotojams (žr. 1 lentelę):

---

⁸ Lietuvos Respublikos Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas// <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=231799&Condition2=>, prisijungimo laikas: 2004-11-02.

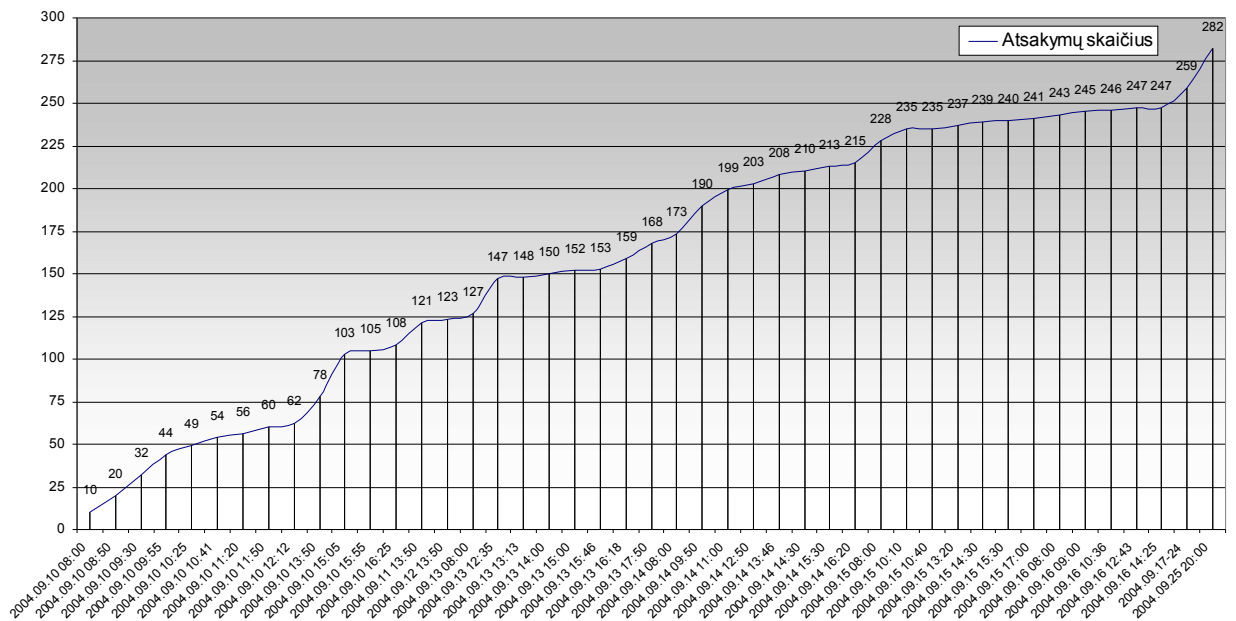
Institucijos (gavėjo) pavadinimas	Asmens duomenų (el.pašto adreso) gavimo šaltinis	Išsiųstų el.pašto žinučių skaičius, vnt.
Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos	Kontaktai// http://www.nma.lt/index.php?3420318329 ; prisijungimo laikas: 2004-09-09	6
Valstybinė mokesčių inspekcija Prie Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos	Mokesčių mokėtojų aptarnavimas// http://www.vmi.lt/Struktura_kontaktai/avmi_kontaktai.htm ; prisijungimo laikas: 2004-09-09	10
Lietuvos Respublikos Finansų ministerija	Kontaktai// http://www.finmin.lt/finmin/selectpage.do;jsessionid=8E1168DF6162E08F0479EB2956C4613F?pathid=B25A041FD1967C79C1256CF50042E4C8 ; prisijungimo laikas: 2004-09-09	5
Alytaus miesto savivaldybė	Kontaktai// http://alpha.linkarta.lt/p/EasyAlytus/index.php/lt/25386/ prisijungimo laikas: 2004-09-09	5
Asmeniniai kontaktai (fiziniai asmenys). Tarp jų 3 naujienu grupės.	Asmeniniai el. pašto adresai	19
UAB „Multiplex“	Kontaktai// http://www.multiplex.lt prisijungimo laikas: 2004-09-25	1
		Viso: 46

1 lentelė. Prašymo užpildyti tyrimo anketą gavėjai

Kaip matyti iš pateikiamos 1 lentelės, vykdant tyrimą, elektroniniu paštu užklauso buvo siųstos įvairių grandžių atstovaujamosios ir vykdomosios valdžios atstovams, privataus sektoriaus ūkio subjektams bei fiziniams asmenims.

Respondentai užpildytas anketas pagal tyrimo atlikimo metodiką turėjo siųsti specialiai sukurtos elektroninio pašto dėžutės adresu. Šio elektroninio pašto dėžutė pradėta tikrinti nuo kitos dienos, kuomet buvo išsiųstos užklauso, 8 val. ryto ir buvo tikrinama periodiškai iki 2004-09-25. Taigi tyrimo imtimi laikomi respondentai, pateikę atsakymus per 17 kalendorinių dienų nuo 2004-09-09 iki 2004-09-25.

Respondantai tyrime dalyvavo ypač aktyviai ir, išsiuntus 46 užklauso, per minėtą 16 dienų laikotarpį, buvo gauta 282 vnt. validžių apklauso anketų. Atsakymų skaičius 613% viršijo užklauso skaičių ir manome, jog taip buvo suformuota pagal galimybes maksimaliai generalinei aibei reprezentatyvi imtis. Pateikiamame grafike matyti gaunamų atsakymų skaičius ir jo dinamika per nurodytą laiką:

1 pav. Respondentų atsakymų skaičiaus dinamika laike

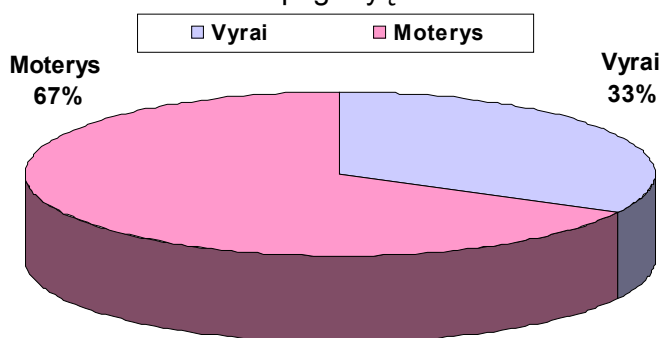
Kaip matyti pateiktoje diagramoje, per pirmas 4 dienas (iki 2004-09-14) po užklausų išsiuntimo, atsiųstų atsakymų skaičius augo greičiausiai, per šį laikotarpį buvo gauta 168 vnt. anketų, o tai sudaro 59,57% visų gautų anketų. Per pirmąsias 6 dienas (iki 2004-09-16) buvo gauta 243 vnt. anketų ir tai sudarė 86,17% visų gautų anketų. Per likusį laikotarpį gaunamų apklausos anketų skaičiaus augimas sustojo ir per paskutines dešimt termino, per kurį apklausos anketos buvo renkamos, dienų buvo gauta tik 39 vnt. apklausos anketų. Šios anketos buvo gautos praėjus septynioms dienoms nuo dienos, kuomet buvo išsiųstos anketinės užklausos.

2.3. Respondentų pateiktų duomenų analizė

Kaip jau buvo minėta, tyrimo rezultatai grindžiami 282 respondentų pateiktų anketų duomenimis. Žemiau pateikiamos susistemintos žinios apie tyrime dalyvavusius respondentes bei, remiantis atliktu tyrimu, suformuluotos išvados.

Atliktame tyrime dalyvavo 282 asmenys. Paanalizuokime detaliau, kokių lyčių, amžiaus grupių, kokio išsilavinimo, profesijų tai asmenys, kaip dažnai jie naudojami informacinėmis technologijomis, kokios teisinės paslaugos jiems aktualiausios ir kaip dažnai šie asmenys su jomis susiduria.

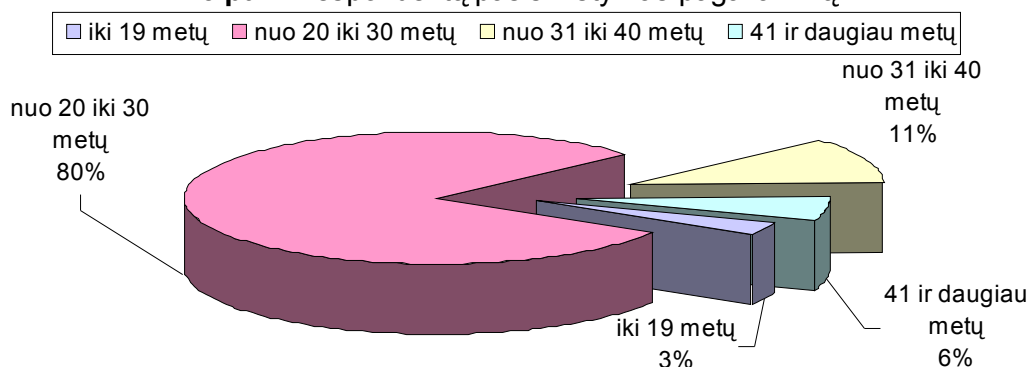
2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį

Iš visų apklausos anketas užpildžiusių asmenų, moteriškos lyties respondentai sudaro 67%, vyriškos – 33%. Šis pasiskirstymas grafiškai pavaizduotas 2 paveiksle.

Atsakymai į klausimą apie respondento amžių, buvo paskirstyti į keturias grupes: iki 19 metų, nuo 20 iki 30 metų amžiaus, nuo 31 iki 40 ir vyriausieji – 41 metų amžiaus ir vyresni. Pagal gautus apklausos rezultatus analizuodami respondentų diferenciaciją pagal amžių, pastebime, jog dominuoja jauni, nuo 20 metų iki 30 metų amžiaus respondentai, kaip matyti iš 3 paveikslo, ši amžiaus grupė sudaro 80% visų respondentų:

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių

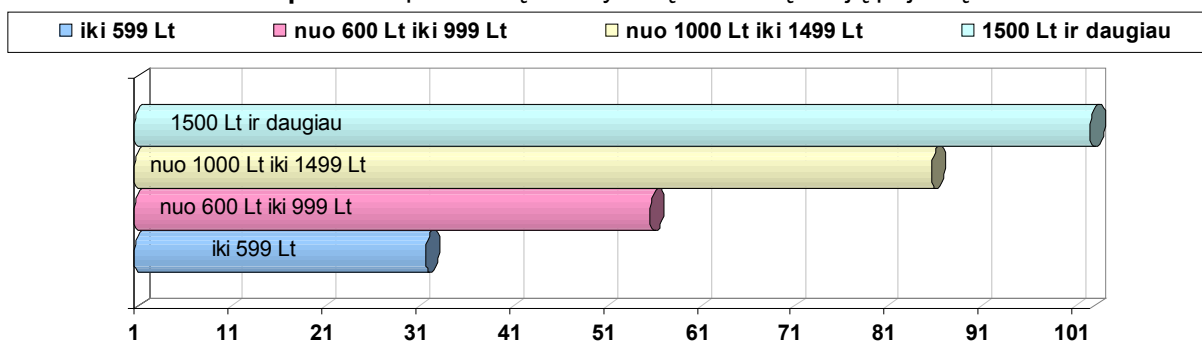

Amžiaus grupė nuo 31 iki 40 metų yra antra pagal dydį grupė ir sudaro šiek tiek daugiau nei dešimtadalį visų respondentų (11%). Ribinės amžiaus grupės iki 19 metų ir virš 41 metų sudaro atitinkamai 3% ir 6% visų respondentų.

Išanalizavus respondentų pasiskirstymą pagal jų išsilavinimą, darome išvadą, jog tyrime dominuoja respondentai, turintys aukštąjį išsilavinimą – 211 asmenys arba 74,8% visų respondentų pažymėjo, jog jų išsilavinimas aukštasis. 15,6% respondentų yra nebaigę aukštojo išsilavinimo ir tik 8,5% procentai respondentų sudaro likusią grupę, turinčių vidurinį, nebaigtą vidurinį ar specialųjį vidurinį išsilavinimą. 3 respondentai savo išsilavinimo nenurodė.

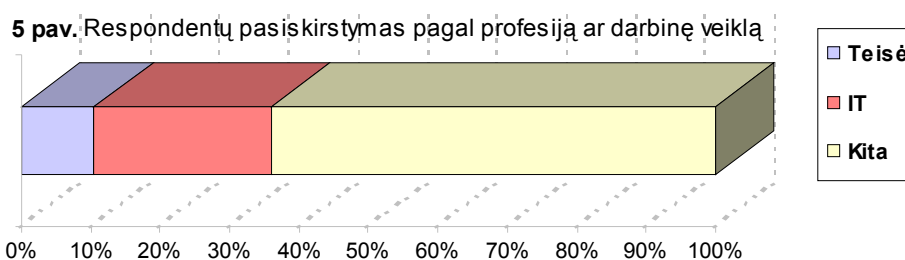
Jei analizuodami atsakymus į pirmus tris apklausos anketos klausimus galėjome išskirti dominuojančias grupes, analizuodami atsakymus į klausimą apie respondentų pajamas, pastebime didelę diferenciaciją, tai pavaizduota 4 paveiksle:

4 pav. Respondentų atsakymai į klausimą dėl jų pajamų

Kaip matyti iš pateikto paveikslo, 103 respondentai (37% visų atsakiusių) nurodė savo mėnesines pajamas 1500 Lt dydžio ir didesnes, 86 respondentų (31% visų atsakiusių) mėnesinės įplaukos nuo 1000 Lt iki 1499 Lt. Tai reiškia, jog 68 % tyrime dalyvavusių respondentų mėnesinės pajamos yra didesnės, negu 1000 Lt. 56 respondentų (20% visų atsakiusių) mėnesinės pajamos yra nuo 600 Lt iki 999 Lt, o likusiųjų 32 (11,55% visų atsakiusių) nesiekia 600 Lt. Atsižvelgiant į tai, jog vienas iš šio tyrimo tikslų yra nustatyti, kokiomis teisinėmis paslaugomis šiuolaikinėje visuomenėje dažniausiai naudojasi fiziniai asmenys, ir turint omeny tai, jog teisinės paslaugos bendru atveju yra teikiamos atlygintinai, respondentų atsakymai apie jų gaunamas pajamas laidžia teigti, jog respondentų gaunamų pajamų dalis, kuri galėtų būti skirta atlyginti už gautas teisines paslaugas, yra minimali, tačiau pakankama.

Analizuojant fizinių asmenų, besinaudojančių informacinėmis technologijomis, poreikį teisinėms paslaugoms, taip pat yra svarbu išsiaiškinti jų profesiją bei darbinę sritį. Apibendrintus respondentų pateiktus atsakymus į 5 apklausos anketos klausimą, pateikiame 5 paveiksle:

Kaip matyti iš pateikto paveikslo, 64 % respondentų profesija ar darbinė veikla yra nesusiję su teise ir informacinėmis technologijomis. Nagrinėjant respondentų, kurių profesija ar darbinė veikla susiję su teise, grupę (25,5%), būtina atkreipti dėmesį į tai, jog šių asmenų suinteresuotumas atlygintinai gauti teisines paslaugas yra menkas, nes būtų protinga manyti, jog šie asmenys turi pakankamas žinias teisinio pobūdžio paslaugomis pasirūpinti patys. Galima teigti, jog 11,19% dydžio respondentų grupė, kurių profesija ar darbinė veikla susijusi su

informacinėmis technologijomis, nepatirtų didesnių techninių sunkumų ar specialių techninių žinių stygiaus, siekdama teisinės paslaugas gauti informacinių technologijų pagalba.

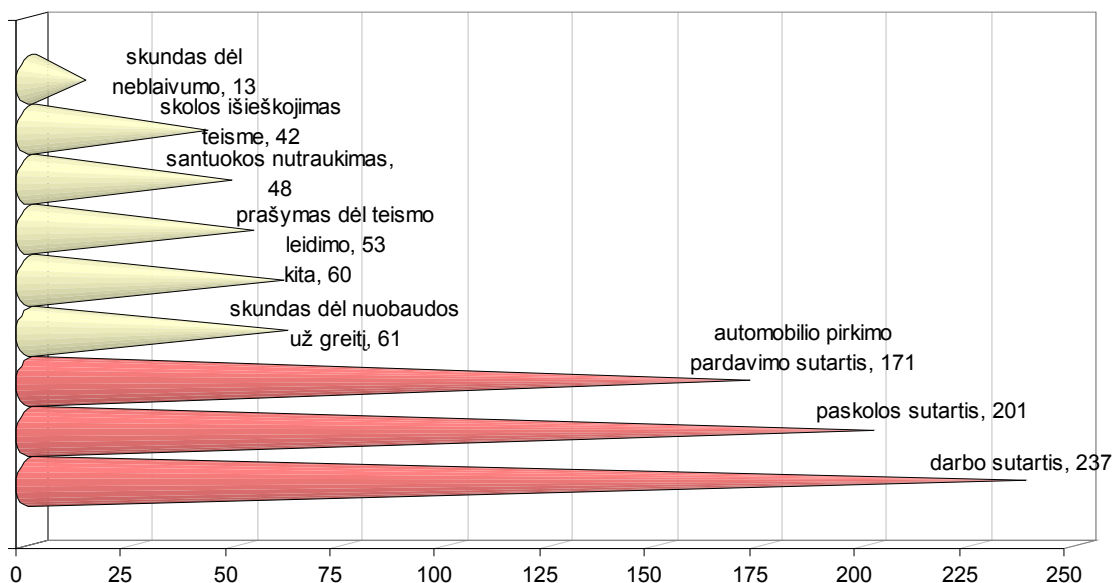
Absoliuti dauguma respondentų, dalyvavusių nagrinėjamame tyrime, kiekvieną dieną naudojami kompiuteriu ir internetu (atitinkamai 99,64% ir 93,2%), todėl darytina išvada, jog absoliuti dauguma tyrime dalyvavusių respondentų, esant reikalui, turėtų prieigą prie teisinių paslaugų, teikiamų internete.

Vienas svarbiausių tyrimo anketos klausimų buvo devintasis, kuriame respondentų prašyta pažymėti teisinės paslaugas, su kuriomis jie yra susidūrę ar mano, jog gali susidurti. Šiuo klausimu buvo tiriamas konkrečių teisinių paslaugų poreikis, todėl skirti ar respondentas jau yra susidūręs su konkrečia teisine paslauga, ar tik subjektyviai mano, jog ji jam gali būti aktuali, nėra tikslinga. Respondentams buvo išvardintos aštuonios teisinės paslaugos bei suteikta galimybė patiems įrašyti juos dominančią paslaugą. Respondentai turėjo galimybę pažymėti šias paslaugas:

- ✓ paskolos sutarties sudarymas;
- ✓ skolos išieškojimas teismo keliu;
- ✓ skundo dėl kelių policijos pareigūnų paskirtos nuobaudos už greičio viršijimą parengimas;
- ✓ skundo dėl kelių policijos pareigūnų paskirtos nuobaudos už tai, jog transporto priemonę vairavote neblaivus, parengimas;
- ✓ prašymo dėl teismo leidimo parengimas, siekiant parduoti nekilnojamąjį turtą, kuomet šeimoje yra nepilnamečių vaikų;
- ✓ pareiškimo teismui dėl santuokos nutraukimo abiejų sutuoktinių bendru sutarimu parengimas;
- ✓ automobilio pirkimo pardavimo sutarties parengimas;
- ✓ kita;

Apibendrinus respondentų atsakymus, išskirtos teisinės paslaugos, kurių poreikis yra didžiausias, pavaizduotos 6 paveiksle.

6 pav. Teisinės paslaugos, kurių poreikis didžiausias

Tyrimo rezultatai parodė, jog darbo sutarties parengimas, paskolos sutarties parengimas ir automobilio pirkimo-pardavimo sutarties parengimas yra trys didžiausią poreikį turinčios teisinės paslaugos: bent vieną iš šių teisinių paslaugų pasirinko 92% respondentų, o visų šių trijų paslaugų pasirinkimas kartu sudarė 67,7% visų pasirinkimų. Respondentus mažiausiai sudomino galimybė apskusti atsakingų pareigūnų paskirtą nuobaudą už kelių transporto priemonės vairavimą, esant neblaiviam, o kitų teisinių paslaugų pasirinkimo pasiskirstymas pavaizduotas 6 paveiksle.

Dešimtuoju tyrimo anketos klausimu, tiriant fizinių asmenų naudojimosi teisinėmis paslaugomis dažnumą, nustatyta, jog 60,2% atsakiusių su teisinėmis paslaugomis susiduria vidutiniškai kartą per metus arba rečiau, 10,75% – dažniau nei vieną kartą į metus, 14% – dažniau, nei vieną kartą į pusę metų ir 15% respondentų su teisinėmis paslaugomis iki šiol nesusidūrė.

Apžvelgę susistemintus tyrimo rezultatus, galime pristatyti iš to išplaukiančias išvadas.

2.4. Tyrimo išvadų pristatymas

Prieš formuluodami išvadas, prisiminkime atlikto tyrimo tikslą – nustatyti fizinių asmenų, besinaudojančių informacinėmis technologijomis gebėjimą naudotis informacinėmis technologijomis, jų žinių lygį bei kokios teisinės paslaugos jiems yra aktualiausias. Paanalizuokime kokios lyties, kokio išsilavinimo, kokių pajamų asmenys dažniausiai susiduria

su teisinėmis paslaugomis, ar jie yra gebantys naudotis informacinėmis technologijomis ir ar yra poreikis teikti teises paslaugas, pasitelkiant informacines technologijas.

Žvelgiant tiek iš vartotojiškosios, tiek iš verslo pusės, teisinių paslaugų teikėjui esminės įtakos paslaugų gavėjo lytis nesudaro.

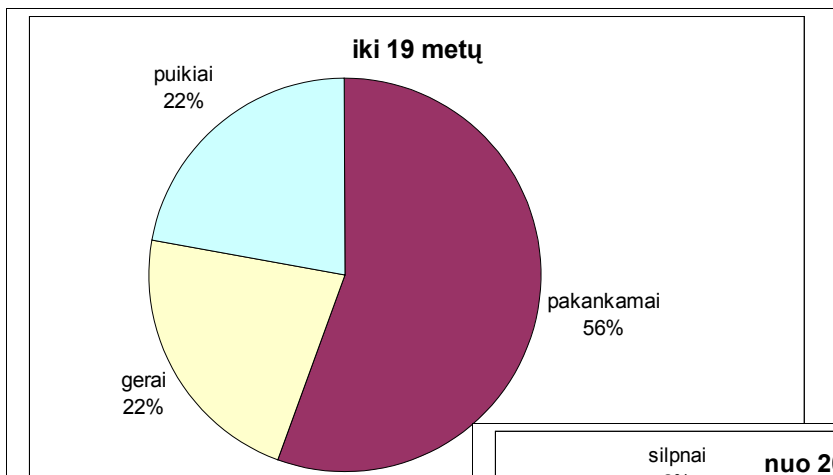
Respondentų amžius yra svarbus, nustatant paslaugų gavėjo gebėjimą naudotis teikiamomis paslaugomis ilgą laiką, vertinant investicijas į naudotojų apmokymą bei paslaugų naudojimosi potencialą. Kadangi tiriamo galimybę teises paslaugas teikti pasitelkiant informacines technologijas, yra svarbu nustatyti skirtingų amžiaus grupių gebėjimą naudotis informacinėmis technologijomis ir įsitikinti, ar būdas, kuriuo paslaugos asmeniui būtų teikiamos, netaps kliūtimi naudotojui šias paslaugas gauti. Taip galėtų atsitikti dėl naudotojo nesugebėjimo pasinaudoti technologine sąsaja ar dėl prieigos prie pačios technologijos (internetu) trūkumo.

Kadangi, nagrinėdami respondentų naudojimosi kompiuteriu bei internetu dažnumą, nustatėme, jog absoliuti dauguma respondentų kiekvieną dieną naudojami kompiuteriu ir internetu, galime atmesti prieigos trūkumą kaip trukdį fiziniam asmeniui pasinaudoti internetu teikiamomis teisinėmis paslaugomis. Pagal „TNS Gallup“ atliktą tyrimą, 2004 metų antrąjį ketvirtį kompiuterį namuose turėjo 29 proc. 15-74 metų visų Lietuvos gyventojų, o internetu naudojosi 30,1 proc. visų 15-74 metų gyventojų⁹. Manome, jog didžiąją minimų 30,1 proc. Lietuvos gyventojų, besinaudojančios internetu, dalį sudaro ne nuolatiniai interneto vartotojai, tačiau naudojimusi teisinėmis paslaugomis, teikiamomis internetu, nuolatinis naudojimas internetu nėra būtinas, jis gali būti epizodinis, skirtas reikalingai paslaugai gauti. Taigi šie duomenys patvirtina tai, jog prieiga prie internetu nėra kliūtis asmenims gauti jiems skirtas paslaugas, teikiamas internetu.

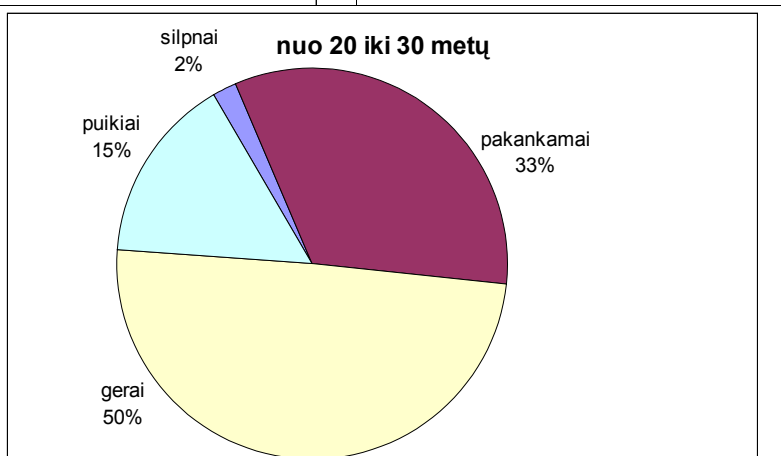
Visgi neaišku ar fiziniai asmenys turi pakankamai žinių, jog, net ir turėdami prieigą, sugebėtų pasinaudoti teisinėmis paslaugomis. Remdamiesi atlikto tyrimo rezultatais, paanalizuokime, kaip skirtingos amžiaus grupės vertina savo kompiuterines žinias.

Kaip matyti iš 7 paveikslo, analizuojant kaip savo kompiuterines žinias vertina respondentai, kurių amžius iki 19 metų, matome, jog daugiau negu pusė jų savo kompiuterines žinias vertina kaip pakankamas, nė vienas respondentas nenurodė savo kompiuterinių žinių lygio kaip silpno ar labai silpno. Po lygiai (22%) pasiskirsto respondentų, savo kompiuterines žinias vertinančių kaip geras ar net puikias. Taigi galime daryti išvadą, jog žinių trūkumas asmenims, kurių amžius iki 19 metų, nebus kliūtis gauti ir naudotis teises paslaugas, jei jos būtų teikiamos internetu. Tačiau pažvelkime, koks šios grupės respondentų poreikis teisinėms paslaugoms. Apytiksliai po lygiai iki 19 metų amžiaus respondentų nurodė, jog su teisinėmis paslaugomis suduria daugiau nei vieną kartą per metus, vidutiniškai vieną kartą per metus ar rečiau ir susidurti neteko, todėl,

⁹ Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie LR Vyriausybės. Iki 2012 metų kompiuterinį raštingumą įgis beveik milijonas gyventojų// <http://www.ivpk.lt/main-news.php?cat=0&n=410>, prisijungimo laikas 2004-11-02.

7 pav. Respondentų kompiuterinių žinių vertinimas

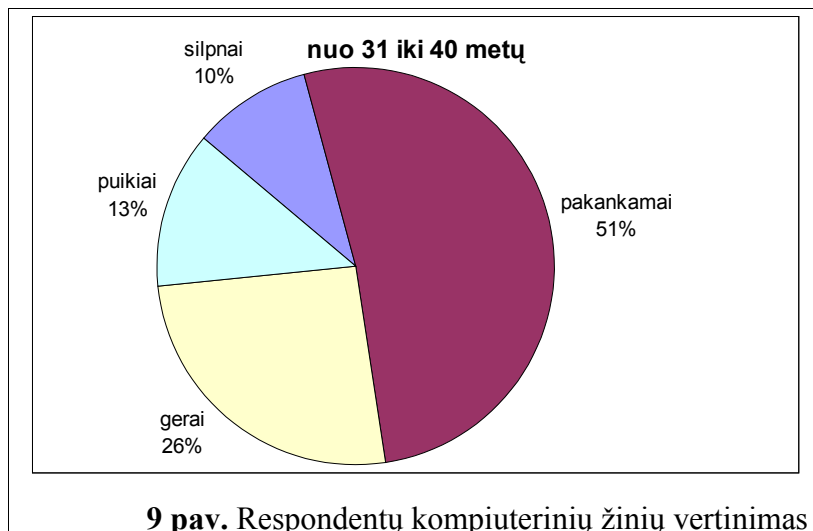
8 pav. Respondentų kompiuterinių žinių vertinimas

nors šios amžiaus respondentų skaičius nėra didelis, manytume, jog tai perspektyvi grupė ir perspektyvoje vertėtų skirti didesnę dėmesį, siekiant išsiaiškinti detalesnius šios grupės poreikius.

Paanalizuokime kitos amžiaus grupės respondentų kompiuterinį raštingumą – asmenų, kurių amžius nuo 20 iki 30 metų. Šios amžiaus grupės asmenų subjektyvus savo kompiuterinių žinių vertinimas, kaip matyti iš 8 paveikslo, diferencijuojasi nuo savo žinias vertinančių silpnai (2 proc.) iki puikiai (15 proc.). 33 proc. respondentų mano, jog jų žinios yra pakankamos ir net 50 proc. atsakiusių savo žinias laiko geromis. Taigi, lyginant su asmenų iki 19 metų amžiaus atsakymais, šios amžiaus grupės dalis, vertinanti savo žinias pakankamai yra 23 proc. mažesnė, o vertinančių gerai – 28 proc. didesnė. Nepaisant to, jog tarp šios amžiaus grupės asmenų yra 2 proc. manančių, jog jų kompiuterinės žinios yra silpnos, manome, jog ši amžiaus grupė pasižymi vienu geriausių kompiuterinio raštingumo lygiu. Analizuodami asmenų nuo 20 metų iki 30 metų amžiaus, kurie sudaro 78,7% visų respondentų, poreikį teisinėms paslaugoms, pastebime, jog 60% jų su teisinėmis paslaugomis susiduria vieną kartą į metus arba rečiau, 15% su jomis nėra susidūrę, o 23,4% teisinėmis paslaugomis naudojami daugiau nei vieną kartą į metus. Šie duomenys liudija apie didelį asmenų, kurių amžius nuo 20 iki 30 metų potencialą, naudojančių teisinėmis paslaugomis.

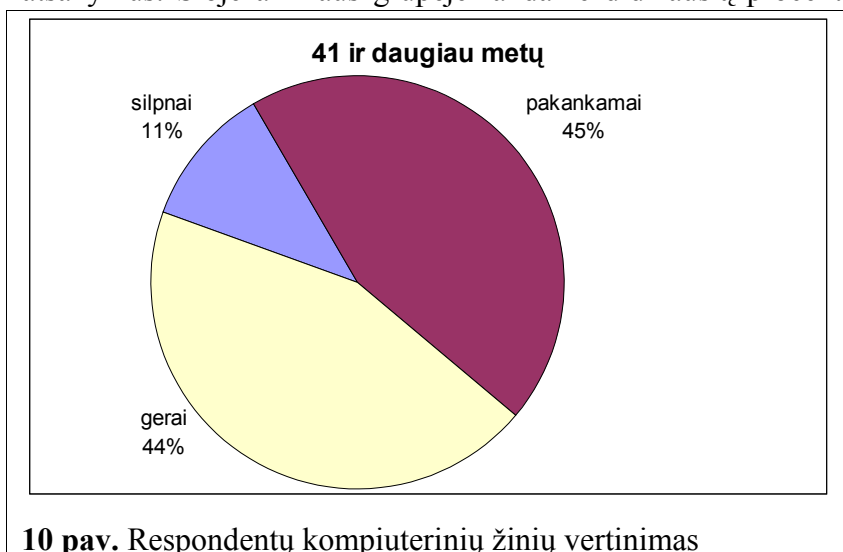
Pažvelgime, kaip savo kompiuterines žinias vertina asmenys, kurių amžius nuo 31 iki 40 metų. 9 paveiksle matyti, jog 51 procentas šios amžiaus grupės respondentų savo kompiuterines žinias vertina kaip pakankamas, 26 proc. gerai ir net 13 proc. asmenų jas laiko puikiomis, tačiau 10 proc. respondentų nurodė jų kompiuterines žinias esant silpnoms. Taigi iš

anksčiau aptartų amžiaus grupių, šioje amžiaus grupėje respondentų dalis, kurių kompiuterinės žinios vertinamos puikiai, yra didžiausia, tai yra taip pat potenciali naudotojų amžiaus grupė. Šį teiginį taip pat patvirtina šios amžiaus grupės respondentų nurodytas poreikis teisinėms paslaugoms – 26 proc. jų su

teisinėmis paslaugomis susiduria daugiau, nei vieną kartą į metus. Likusi dalis respondentų su teisinėmis paslaugomis susiduria vieną kartą į metus arba rečiau, arba kol kas su jomis susidurti neteko.

Aptarkime paskutinės amžiaus grupės – respondentų, kurių amžius virš 41 metų – atsakymus. Šioje amžiaus grupėje randame didžiausią procentinę dalį respondentų, kurie savo kompiuterines žinias vertina

silpnai (11%). 45% atsakusių jas vertina kaip pakankamas ir 44% kaip geras. Kaip matyti iš 10 paveikslo, tarp tyrime dalyvavusių asmenų, kurių amžius virš 40 metų, nėra nei vieno respondento, kuris puikiai įvertintų savo kompiuterines žinias.

Dauguma (52%) amžiaus grupės respondentų, panašiai kaip ir kitų amžiaus grupių atstovų, nurodė, jog su teisinėmis paslaugomis susiduria bent kartą į metus arba rečiau, ir 29% atsakusiųjų nurodė, jog jomis naudojasi dažniau. Manome, jog ši amžiaus grupė teisiųjų paslaugų naudojimosi potencialu žymiai nesiskiria nuo prieš tai aptartųjų.

Svarbu paminėti, jog kalbant apie bendras asmenų savo kompiuterinių žinių vertinimo tendencijas, šie rodikliai turi ryškią tendenciją didėti. Lietuvos Respublikos vyriausybės patvirtintoje Visuotinio kompiuterinio raštingumo programoje¹⁰ numatyta, jog nuo 2004 metų iki 2012 metų Lietuvoje kompiuterinį raštingumą įgys papildomai apie 970 tūkst. gyventojų. Minėtoje programoje numatyta, jog visiems Lietuvos gyventojams, nepriklausomai

¹⁰ 2004-09-15 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1176 „Dėl visuotinio kompiuterinio raštingumo programos“// <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=241518&Condition2=>, prisijungimo laikas: 2004-11-02.

nuo jų išsilavinimo, profesijos, gyvenamosios vietos, amžiaus, lyties, specialiųjų poreikių ir socialinės padėties, bus sudarytos lygios galimybės įgyti kompiuterinį raštingumą. Manoma, jog per 2004-2007 asmenų, norinčiųjų įgyti kompiuterinį raštingumą gausės ir 2008-2009 metais jų bus daugiausia. Vėliau mokymosi poreikis mažės, nes daugelis gyventojų jau bus įgiję kompiuterinį raštingumą.

Taigi, atsižvelgdami į minėtas tyrimo išvadas, vystomą paskatinančią valstybės politiką šioje srityje, natūralų asmenų poreikio naudotis kompiuterinėmis priemonėmis augimą, informacinio sistemų adaptavimą prie žmogaus poreikių, manome, jog nei prieigos trūkumas, nei kompiuterinių žinių trūkumas artimiausioje ateityje nebus kliūtis visų amžiaus grupių fiziniams asmenims gauti paslaugas, teikiamas pasitelkiant įvairiais informacines technologijas, o tarp jų ir teisinės paslaugas, teikiamas internetu.

3. SUSISTEMINTAI INFORMACINĖMIS TECHNOLOGIJOMIS TEIKIAMOS TEISINĖS PASLAUGOS

3.1. Bendrųjų sistemos principų ir sąlygų pristatymas

Dabar, kuomet remdamiesi kompetentingais autoriais nustatėme, kad informacinės technologijos yra neatsiejamas šiuolaikinės visuomenės aspektas, teikiamas informacinių technologijų pagalba, išskyrėme pagrindinius informacinių technologijų pažangos suteikiamus pranašumus, kuriuos galime panaudoti paslaugų teikimui informacinių technologijų pagalba, įsitikinome, jog įvairaus amžiaus grupių fiziniai asmenys turi pakankamai žinių ir galimybes naudotis informacinėmis technologijomis bei žinome, kokios teisinės paslaugos jiems yra aktualiausios, galime pereiti prie pagrindinės šio darbo dalies ir pateikti bei pagrįsti schemas, vaizduojančias pagrindinių fiziniams asmenims skirtų teisinių paslaugų susistemintus procesus. Dalį dėmesio skirsime šio paslaugų teikimo būdo techninių galimybių pristatymui bei teisinių paslaugų teikimui internetu skirtos sprendimų palaikymo sistemos tolimesnio vystymo kryptių apžvalgai.

Visų pirma, yra ypatingai svarbu išskirti kelias pamatines sąlygas – principus, kuriais remiantis buvo kurtas pristatomas teisinių paslaugų sisteminimo būdas. Šie principai visapusiškai integruojasi į visas sistemos kūrimo stadijas:

1. Orientacijos į bendriausius poreikius principas;
2. Minimalaus būtino turinio integracijos principas;
3. Ypatingai vartotojui palankios sąsajos (angl. *super user-friendly interface*) sąlyga;
4. Maksimalios integracijos principas (angl. *the principle of maximal integrity*);
5. Naudotojų pritraukimo ir jų išsaugojimo principas.

1. Orientacijos į bendriausius poreikius principas pasireiškia dviem būdais: per teikiamų **paslaugų spektrą** ir per teikiamų **paslaugų turinį**. Iš begalės esamų teisinių paslaugų, kurias fiziniai asmenys gali gauti besikreipdami pas notarą, advokatą ar kitą turintį specialias profesines žinias asmenį, susistemintam paslaugų teikimui atrenkamos tos paslaugos, kurios nėra skirtos siaurai asmenų grupei ir savo susisteminta prigimtimi gali pasitarnauti kuo platesniam asmenų ratui. Kuriant pristatomą sistemą, nebuvo keltas tikslas atitikti kiekvieno asmens ar konkrečios asmenų grupės individualius poreikius, priešingai, tačiau jos tikslas yra aprėpti ir susistemintu būdu teikti tas paslaugas, kuriomis galėtų pasinaudoti didelis skaičius asmenų. Ji yra skirta atitikti bendruosius ir vidutinius teisinius asmenų poreikius. Taip per teikiamų paslaugų spektrą išpildomas orientacijos į bendriausius poreikius principas.

Kuriant sistemą taip pat stengiamasi išpildyti asmenų poreikius per teikiamą **paslaugų turinį** – orientuojamasi į tuos konkrečios teisinės paslaugos elementus, kurie yra arčiausiai jos pirminės prigimties ir gali būti aktualūs bendriausius ir vidutinius poreikius turinčiam asmeniui. Pvz. Kalbant apie nuomos teisinius santykius, susistemintu būdu teikiama nuomos sutarties generavimo paslauga apims gyvenamųjų patalpų nuomą, kadangi manome, jog vidutinius poreikius turinčiam asmeniui tai gali būti aktualu, tačiau sistema nesuteiks galimybės sugeneruoti vartojimo nuomos sutarties, nes tokia paslauga būtų orientuota tik į konkrečią asmenų grupę (į asmenis, kurių nuolatinis verslas – daiktų nuoma). Taigi tokiu būdu, atrenkant „į plotį“ (per paslaugų spektrą) ir „į gylį“ (per paslaugų turinį) tas teisinės paslaugas, kurios yra reikalingiausios ir aktualiausios sistemą naudojančiai asmenų grupei, išpildomas orientacijos į bendriausius poreikius principas ir tuo prisidedama prie pagrindinių sistemos tikslų įgyvendinimo bei jos veiklos efektyvumo užtikrinimo.

2. Minimalaus būtino turinio integracijos principas išpildomas, siekiant per daug neapkrauti asmenų bereikalingais pasirinkimo variantais. Paliekamos tik būtiniausios užklausos, kurių visuma įgalina sistemą surinkti pakankamai duomenų tam, kad sugeneruotas dokumentas atitiktų būtinus teisės aktų jam keliamus reikalavimus, bet nebūtų perkrautas nereikalinga informacija, tačiau išliktų profesionaliai parengtas. Kadangi daugumai teisinių dokumentų yra reikalingi konkretūs asmens duomenys, tinkamai įdiegtas minimalaus būtino turinio integracijos principas prisideda prie Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 3 str. 1 d. 4 p. įtvirtinto principo, numatančio, jog asmens duomenys turi būti tik tokios apimties, kuri yra būtina jiems rinkti ir toliau tvarkyti, įgyvendinimo.

3. Siekiant, kad asmenys galėtų kuo išsamiau pasinaudoti galimybėmis, kurias jiems suteikia sistema, yra būtina įgyvendinti **ypatingai vartotojui palankios sąsajos sąlygą**. Tai vienas svarbiausių taikomųjų sistemos aspektų, kuri diegiant susiduriama su dviem problemom. Iš vienos pusės asmuo, kuris „bendrauja“ su sistema, turi „jausti“, jog sistema supranta jo pageidavimus (**vartotojiškosios sąsajos problema**) ir pagal naudotojo pasirinkimus sugeneruotas dokumentas išpildo jo lūkesčius, iš kitos pusės – sistema turi pasiūlyti pakankamai pasirinkimo variantų, kad užtikrintų profesionalios paslaugos suteikimą. Čia iškyla dar dvi problemos: pirma, pasiūlyti pakankamą, tačiau neperteklinį pasirinkimo variantų skaičių (minimalaus būtino turinio integracijos principas), ir, antra, užtikrinti, jog naudotojas *suprastu tai, kas jo klausinama* (**užklausų turinio paprastumo problema**). Vartotojiškosios sąsajos (angl. interface) problema yra kompleksinė. Kalbant komerciškai, netinkamai išspręsta vartotojo sąsajos problema gali lemti nesėkmingus produkto pardavimus rinkoje. Vartotojiškosios sąsajos problema yra ypač aktuali šiai nestandartinei sistemai, kuri skirta teikti susistemintoms teisinėms paslaugoms, nes ji konkuruoja su tradicinėje ne virtualioje rinkoje teikiamomis teisinėmis

paslaugomis, kurių tiekėjai, kaip žinia, yra ypatingai subtiliai išlavinę bendravimo su klientais įgūdžius bei psichologiją. Sunku, jei iš viso įmanoma, sulyginti, pavyzdžiui, teisines paslaugas klientui teikiančio advokato, kuris aiškinasi kliento problemą, bendravimą su klientu ir sistemos bendravimą su naudotoju. Sistema turi vienintelį bendravimo įrankį – vartotojo sąsają (angl. interface), todėl sistemos kūrėjų vienas pagrindinių uždavinių yra užtikrinti, jog šis bendravimo įrankis yra maksimaliai tobulai parengtas ir savyje integruoja moderniausius elementus, tokius kaip dirbtinio intelekto metodai (mokymasis iš naudotojo pasirinkimų ir kt.). Ne ką mažiau svarbi yra antroji aptariama problema – **užklausų turinio paprastumo problema**. Sistema turi balansuoti tarp naudotojo poreikių išsiaiškinimo ir tarp to, jog naudotojas suvoktų, kokias pasekmes konkretus jo pasirinkimas turės. Sistemos užklausos turi atitikti naudotojo žinių lygį: jose neturi būti teisinių terminų, kurie naudotojui yra nesuprantami; užklausos formuluošs turi būti orientuotos į naudotoją, draugiškos. Tačiau vėlgi, sistema neturi varginti naudotoją klausdama bereikalingų ar besikartojančių klausimų, todėl svarbu užtikrinti, jog naudotojo valios būtų klausiami tik tais atvejais, kai tai yra būtina, dalį sprendimų paliekant priimti pačiai sistemai.

4. Įgyvendintas **maksimalios integracijos principas** iš dalies taip pat padeda spręsti užklausų turinio paprastumo problemą, pavyzdžiui, naudotojui nebūtina nurodyti tikslaus teismo, kuriam siunčiamas sugeneruotas procesinis dokumentas, pavadinimo. Jei sistema to negali pati suprasti (pvz. iš ankstesnių to paties naudotojo pasirinkimų, pagal nurodytą atsakovo gyvenamosios vietos adresą bendrojo teisingumo atveju ir kt.), naudotojo pasirinkimą žymiai palengvina *drop-down* sąrašo forma pateikiamas adaptuotas teismų sąrašas, kuris, esant reikalui, gali būti nesunkiai atnaujinamas. Be vidinės integracijos, numatoma, jog teisinėms paslaugoms informacinėmis technologijomis teikti skirta sistema jos pirminiame plėtros etape integruos šią informaciją:

- Teismų sąrašas;
- Valstybinių mokesčių inspekcijų skyrių pavadinimų sąrašas;
- Valstybinių mokesčių inspekcijų skyrių atsiskaitomųjų sąskaitų, skirtų įmokoms už žyminį mokestį sumokėti, sąrašas;
- Antstolių kontorų pavadinimai, adresai bei vykdomųjų bylų administravimo išlaidoms mokėti skirtų atsiskaitomųjų sąskaitų numerių sąrašas visose Lietuvos Respublikos antstolių veiklos teritorijose (nukreipiant vykdyti konkrečiam veiklos teritorijoje veikiančiam antstoliui, parinktam pagal išankstinį sistemos kūrėjų ir antstolių kontorų susitarimą);

5. **Naudotojų pritraukimo ir jų išsaugojimo principas** yra svarbus kiekvienam verslo rinkoje veikiančiam asmeniui. Be jau minėtų priemonių, siekiant užtikrinti sėkmingą

tokio pobūdžio paslaugų teikimą rinkoje, numatoma parinkti bei adaptuoti atėjimo į rinkos, marketingo ir kitas strategijas.

Pristatoma sistema gali būti pagrįstai priskirta informacijos sistemų sprendimų palaikymo sistemų tipui. Be tų bruožų, kurie priskiriami duomenų apdorojimo ir informacinėms valdymo sistemoms, kaip pamatysime, ji turi ir išvystytas analizės ir optimizavimo priemones, naudojamas galutinio sprendimo priėmimui – teisinio dokumento parengimui. Šioje sistemoje, kaip ir visose sprendimų palaikymo sistemose, galutinio sprendimo priėmimo išskirtinė teisė paliekama žmogui, išskirtinai žmogus sprendžia savo asmens parašu legalizuoti sistemos sugeneruotą dokumentą, ar ne. Sistemą prisikirti sprendimų priėmimo sistemoms nebūtų teisinga dėl to, jog pirminiame jos kūrimo etape dirbtinio intelekto metodai joje nėra integruojami.

Apžvelgę bendruosius teisinių paslaugų teikimo informacinėmis technologijomis sistemos principus, pažvelkime, kaip atrodo sistemos veiklai užtikrinti būtini teisinės paslaugas vaizduojantys susisteminti teisiniai procesai bei įsitikinkime, jog šie procesai yra pagrįsti teisės normomis.

Šiuo darbu stengiamės pagrįsti hipotezę, jog fiziniams asmenims informacinėmis technologijomis galima teikti aktualiausias teisinės paslaugas, lygiavertes, teikiamoms tradicinėmis formaliomis priemonėmis. Šiam tikslui pilnai įgyvendinti atlikto tyrimo metu, kurio rezultatai pristatyti ir aptarti 2-ojoje darbo dalyje, buvo nustatytos šios paslaugos, kurias fiziniai asmenys nurodė kaip jiems aktualiausias:

1. Darbo sutarties parengimas;
2. Paskolos sutarties parengimas;
3. Automobilio pirkimo – pardavimo sutarties parengimas;

Manome, jog, nepaisant to, jog daugumai apklaustų fizinių asmenų aktualiausia yra darbo sutarties parengimo paslauga, šiame darbe pristatyti susistemintus darbo sutarties parengimą vaizduojančius teisinius procesus, nėra tikslinga. Kaip minėta, šiame darbe analizuojame fiziniams asmenims skirtas teisinės paslaugas, tuo tarpu darbu sutarties projekto parengimo paslauga būtų aktualesnė juridiniams asmenims. Fiziniams asmenims darbo sutartis yra aktuali įėjimo į darbo santykius prasme, tačiau ne darbo sutarties projekto parengimo prasme, kas dažniausiai yra darbdavio – paprastai juridinio asmens – kompetencijoje. Taigi, šiame darbe pristatysime susistemintus paskolos sutarties parengimą vaizduojančius teisinius procesus bei juos juridiskai pagrįsime. Pamatysime, jog šiuo būdu parengta paskolos sudarymo sutartis yra juridiskai teisinga ir išsami, taigi lygiavertė tradicinėmis priemonėmis parengtai paskolos sutarčiai. Atkreipiame dėmesį į tai, jog šiame darbe kalbama ir pristatomas paskolos sutarties projekto parengimas, kuris yra tik pagrindas šalims sudaryti sandorį. Tam, kad parengtą paskolos

sutarties projektą paversti galiojančia paskolos sutartimi, šis privalomai turi būti atskirai šalių pasirašytas.

3.2. Paskolos sutarties sudarymą vaizduojančių teisinių procesų sisteminimas

Kiekvienos sutarties ar teisinio dokumento tekstą sistema generuoja tuo pačiu principu: turimus „griaučius“ užpildydama pagal nustatytą schemą surinktais naudotojo pateiktais duomenimis. „Griaučiai“ – tai sistemos kūrėjų įdiegtas pamatinis sutarties tekstas. Jis susideda iš konstantų (duomenų, kurie nebus naudotojo pasirinkimo objektas ir yra nekintami) ir kintamųjų (duomenų, kurių būvimas ar nebūvimas taip pat kaip jų turinys priklauso nuo naudotojo pasirinkimų visumos). Paskolos sutarties teksto pamatas pateikiamas 11 paveiksle, jame raidinę išraišką turi nekintami duomenys, o skaitinę – duomenys, kurių buvimą ar nebūvimą galutiniame paskolos sutarties tekste bei jų turinį apspręs užklausų metu naudotojo pateiktų duomenų visuma.

PASKOLOS SUTARTIS	
METAI¹ m. MĖNUO² mėn. DIENA³ d.,	
<small>16</small>	
Šia sutartimi paskolos davėjas VARDAS PAVARDĖ⁴ , a.k. XXXX⁵ , gyvenantis ADRESAS⁶ (toliau – Paskolos Davėjas), ir paskolos gavėjas VARDAS PAVARDĖ⁷ , a.k. XXXX⁸ , gyvenantis ADRESAS⁹ (toliau – Paskolos Gavėjas) susitaria:	
BENDROS ŠALIŲ TEISĖS IR PAREIGOS	
1. Paskolos Davėjas perduoda Paskolos Gavėjo nuosavybėn šios Sutarties 2 punkte numatytą pinigų sumą, o Paskolos Gavėjas įsipareigoja grąžinti Paskolos Davėjui tokią pat pinigų sumą (toliau – Paskola) bei šios Sutarties 4 punkte nustatyta tvarka mokėti nustatyto dydžio palūkanas. Šalys taip pat įsipareigoja laikytis visų kitų šioje Sutartyje numatytų paskolos suteikimo, jos grąžinimo, palūkanų ir netesybų, jei tokios numatytos, mokėjimo sąlygų ir tvarkos.	
2. Paskolos Davėjas pagal šią paskolos sutartį perduoda Paskolos Gavėjui nuosavybės teise ¹⁰ sumą, kurios grąžinimo sąlygos numatytos šioje Sutartyje.	
3. Paskola suteikiama laikotarpiui, kurio pradžia laikoma 2 p. nustatytos Paskolos sumos perdavimas Paskolos Gavėjui, o pabaiga – ¹¹ , ¹²	
PALŪKANŲ SKAIČIAVIMO TVARKA	
4. ¹³	
ŠALIŲ ATSAKOMYBĖ IR KITI ĮSIPAREIGOJIMAI	
5. ¹⁴	
6. ¹⁵	
7. Šalys įsipareigoja informuoti viena kitą aiškiai kitai šaliai suprantamu būdu apie kontaktinių duomenų ar gyvenamosios (buveinės) vietos pasikeitimą, jei ji tampa kitokia, nei nurodyta šioje Sutartyje.	
8. Paskolos sutartis sudaroma dviem vienodą juridinę galią turinčiais egzemplioriais, po vieną kiekvienai sutarties šaliai.	
PASKOLOS DAVĖJAS	PASKOLOS GAVĖJAS
<small>4</small>	<small>7</small>
a.k. ⁵	a.k. ⁸
<small>6</small>	<small>9</small>
_____	_____
<small>(Vardas pavardė)</small>	<small>(Vardas pavardė)</small>
_____	_____
<small>(Parašas)</small>	<small>(Parašas)</small>

11 pav. Paskolos sutarties pamatinis tekstas.

Atkreipiame dėmesį, jog 11 paveiksle pateiktas tekstas jo išdėstymo prasme yra tik preliminarus, o galutinė dalių ir punktų numeracija, ir kiti išdėstymo bei maketavimo sprendimai bus programos priimti galutinėje sutarties generavimo stadijoje.

11 pav. pateiktame pamatiniame paskolos sutarties dokumente nurodyti kintamieji turi šias reikšmes:

<i>Kintamojo numeris</i>	<i>Reikšmė (schemos Nr.)</i>
1	Sutarties sudarymo data (metai)
2	Paskolos sudarymo data (mėnuo)
3	Paskolos sudarymo data (diena)
4	Paskolos davėjo vardas ir pavardė vardininko linksniu
5	Paskolos davėjo asmens kodas
6	Paskolos davėjo gyvenamosios vietos adresas
7	Paskolos gavėjo vardas ir pavardė vardininko linksniu
8	Paskolos gavėjo asmens kodas
9	Paskolos gavėjo gyvenamosios vietos adresas
10*	Paskolos suma
11* (11-1, 11-2, 11-3)	Paskolos grąžinimo data (metai, mėnuo, diena)
12*	Paskolos sumos perdavimo terminas
13*	Palūkanų skaičiavimo tvarka
14*	Netesybų mokėjimo tvarka
15*	Papildomos sutarties sąlygos
16*	Sutarties sudarymo vieta

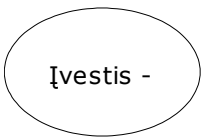
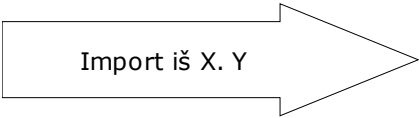

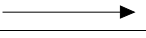
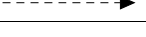
2 lentelė. Pamatinio paskolos sutarties teksto kintamųjų reikšmės

2 lentelėje žvaigždute (*) pažymėti kintamųjų numeriai reiškia, jog jų reikšmei atvaizduoti bus pateiktos papildomos schemos. Kintamųjų reikšmės yra tarpusavyje viena nuo kitos priklausomos, o būtent, jog naudotojo vieną kartą duotas pasirinkimas antrą kartą nebus tikslinamas, nors ir būtų svarbus nustatant kito kintamojo reikšmę, pvz. tikėtina, jog palūkanos bus mokamos ta pačia valiuta, kurią pasirenka naudotojas prie paskolos sumos. Kintamieji, kurių numeriai nuo 1 iki 9, turi reikšmę, kuri tiesiogiai priklauso nuo naudotojo įvesties, ir sugeneruotame paskolos sutarties tekste turės reikšmę, lygią įvestai.

Taigi, paskolos sutarties tekstas, kuris bus pasiūlytas naudotojui pasirašyti, toliau priklauso nuo naudotojo ir sistemos „bendravimo“ rezultato. Pristatysime susistemintus teisinius procesus, kuriais remiantis naudotojui yra pateikiamos užklauskos. Tai naudotojui nematoma teisinio darbo pusė, todėl yra ypatingai svarbu įsitikinti jos teisiniu pagrįstumu ir materialinių teisės normų panaudojimo išsamumu. Programiškai paskolos sutarties teksto parengimui yra reikalinga viena sudėtinga teisinius procesus vaizduojanti schema, tačiau dėl jos kompleksiško, darbe pateiksime atskirus procesus vaizduojančias supaprastintas schemas.

Jose matysime naudotojo įvestų kintamųjų reikšmių panaudojimą, pasirinkimų galimybes ir svarbiausia – prie kiekvienos schemos pateiksime teisinį procesų pagrįstumą.

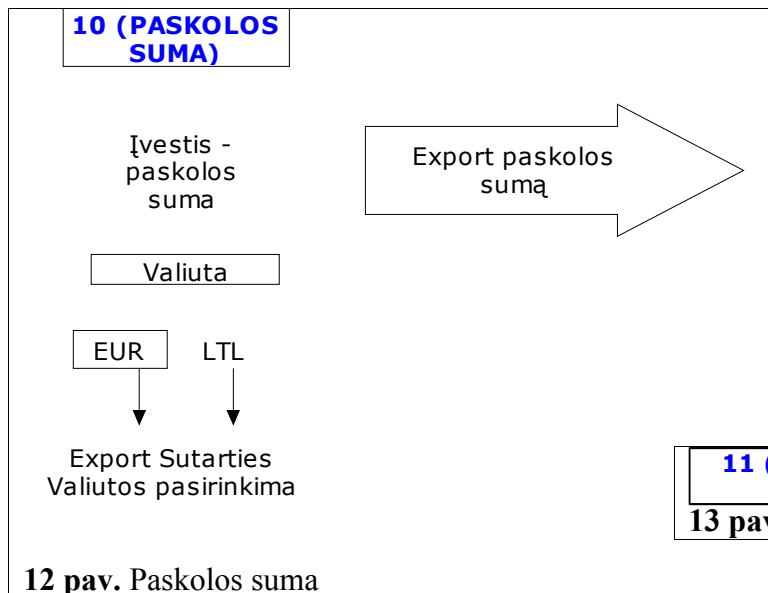
Pateikiamose schemas bus naudojami grafiniai sutrumpinimai, kurie turi 3 lentelėje nurodytas reikšmes:

<i>Grafinė išraiška</i>	<i>Reikšmė</i>
	Kvadrate nurodytas tekstas: Naudotojo pasirinkimo galimybė.
	Ovale nurodytas tekstas: Naudotojas įveda skaitinę kintamojo išraišką.
	Kintamasis Y į schemą atkeliamas iš schemos Nr.X. „Export“ – atitinkamai kintamasis Y iškeliamas į schemą Nr. X.
	Sistema atlieka nurodytą veiksmą.
< kintamojo pavadinimas >	Tekste nurodoma, kurio kintamojo reikšmė bus įterpta
	Eiliškumą nusakantis skaitmuo.
	Žymuo, jog šakinio proceso eiga schemoje baigta.
	Proceso eigos kryptį nurodanti rodyklė.
	Grižtamojo proceso kryptį nurodanti rodyklė.

3 lentelė. Schemose naudojami grafiniai sutrumpinimai

3.2.1 Paskolos suma

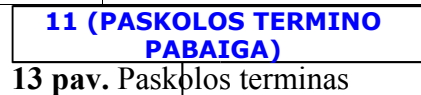
Kaip minėta, paskolos sutarties teksto kintamiesiems Nr.1-9 nėra reikalingos procesus vaizduojančios schemas, todėl pirmoji aptariama schema yra kintamojo Nr.10 – paskolos sumos įvesties procesą vaizduojanti schema (12 pav.). Pagal ją naudotojas laisvai įveda skaičių, nurodantį kokio dydžio pinigų suma bus perduodama pagal sudaromą paskolos sutartį. Šis sumos pasirinkimas yra eksportuojamas ir bus panaudotas vėlesniuose procesuose. Naudotojas taip pat pasirenka, kokia valiuta pinigų suma bus perduodama: Lietuvos litai (LTL) ar eurai (EUR). Šis pasirinkimas taip pat eksportuojamas ir bus panaudotas tolimesniuose procesuose. Paskolos suma pagal Lietuvos Respublikos Civilinį kodeksą (Toliau – LR CK) 6.870str. 1d. yra vienas iš būtinųjų paskolos sutarties elementų, pristatomoje schemoje pažymėtas kintamuoju Nr. 10.

12 pav. Paskolos suma

3.2.2 Paskolos gražinimo data

LR CK 6.870 str. 1 d. numato, jog paskolos gavėjas įsipareigoja gražinti paskolos davėjui pinigų sumą, lygiavertę gautai sumai. Taigi paskolos sutarties šalys gali norėti sutartyje

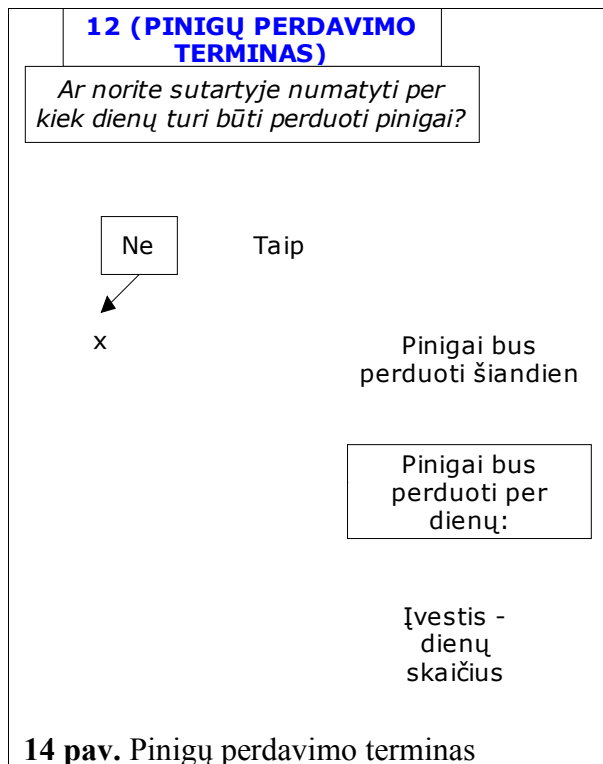
13 pav. Paskolos terminas

terminą, kuris pažymėtas kintamuoju Nr. 11, o šio proceso vaizduojanti schema pateikta 13 paveiksle. Pagal ją naudotojas, nuroydamas numatomą paskolos gražinimo datą, atskirai pasirenka metus, mėnesį ir dieną iš išsiskleidžiančios sąrašų. Įvedama į šį naudotojo pasirinkimą, sistema suskaičiuoja skirtumą tarp paskolos sutarties sudarymo datos. Minėtas skirtumas ir yra paskolos terminas, kuris, esant reikalui, gali būti nesunkiai paverstas mėnesiais ar metais. Šis dienų skaičius yra eksportuojamas ir bus panaudotas vėlesniuose procesuose. Numatoma, jog kartu su paskolos termino pabaigos duomenimis, turės teisę pasirinkti, ar numatyti draudimą paskolos gavėjui paskolos sumą paskolos sutartyje numatyto paskolos gražinimo termino.

3.2.3 Paskolos sumos perdavimo terminas

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog paskolos sutarties sudarymo momentas gali skirtis nuo pinigų perdavimo momento, šiuo atveju, pagal LR CK 6.870 str. 2 d., paskolos sutartis būtų laikoma sudaryta būtent nuo pinigų perdavimo momento. Tai ypač aktualu, kuomet paskolos sutartis parengiama internetu, nes sutarties projektu iš anksto gali pasirūpinti viena iš šalių, kuri turi prieigą prie interneto, tokiu atveju sutarties sudarymo data bus ta, kurią sutarties tekstas bus sugeneruotas, o sutartis įsigalios vėliau – naudotojo nurodytą pinigų perdavimo dieną.

Pinigų perdavimo terminas pažymėtas kintamuoju Nr. 12, sisteminimo procesą vaizduojanti schema pateikta 14 paveiksle. Naudotojas į užklausą „Ar norite sutartyje numatyti per kiek dienų turi būti perduoti pinigai?“ atsako pasirinkdamas NE (pasirinkimo variantas pagal nutylėjimą) arba TAIP. Pasirinkus pastarąjį, naudotojas gali rinktis nurodyti konkretų dienų skaičių, per kurį numatoma perduoti paskolos sumą, arba nurodyti, jog pinigai bus perduoti paskolos sutarties sudarymo dieną. Naudotojo pasirinkimas sutartyje įtvirtinti, jog paskolos suma perduodama

paskolos sutarties sudarymo dieną, turi tokią tekstinę išraišką, įtraukiamą į paskolos sutarties teksto 3 punktą (žr. 11 pav.): „Šiame punkte numatyto laikotarpio pradžia yra Sutarties pasirašymo diena, kuri sutampa su Sutarties 2 p. numatytos paskolos sumos perdavimu Paskolos Gavėjui“. Atitinkamai naudotojo pasirinkimas nurodyti konkretų dienų skaičių paskolos sumai perduoti, galutiniame sugeneruotame paskolos sutarties tekste skambės taip: „Paskolos Davėjas įsipareigoja Sutarties 2 p. nustatytą Paskolos sumą perduoti Paskolos Gavėjui ne vėliau kaip per <dienų skaičius> d. nuo šios Sutarties pasirašymo“.

3.2.4 Palūkanų skaičiavimo tvarka

Aptarę kelias šiek tiek paprastesnes schemas, išanalizuokime palūkanų skaičiavimo susistemintus procesus vaizduojančios schemą (Priedas Nr.2). LR CK 6.870 str. 1 d., apibrėžiantis paskolos sutarties sampratą, numato, jog paskolos gavėjas paskolos sutartimi įsipareigoja mokėti palūkanas, jei sutartis nenustato ko kita. Atsižvelgdami į tai, jog paskolos sutartyje numatytomis palūkanomis paskolos davėjas neretai siekia turtinės naudos, manome, jog palūkanų institutas yra vienas esminių paskolos sutartyje, todėl turi būti atitinkamai išsamiai susistemintas. Kaip minėta, LR CK 6.870str. 1d. įtvirtina prezumpciją, jog paskolos gavėjas paskolos davėjui moka palūkanas, tačiau taip pat šalims palieka teisę sudaryti sutartį, nenumatant paskolos gavėjo pareigos mokėti palūkanas (jei sutartis nenustato ko kita). Tai matyti ir iš Priede Nr. 2 pateiktos schemos: naudotojas gali rinktis ar paskolos sutartį sudaryti su palūkanomis ar be jų. Naudotojui nurodžius, jos paskolos sutartis bus sudaroma be palūkanų (palūkanų nėra), paskolos sutarties 4 p. (žr. 11 pav.) skambės taip: „Ši Sutartis šalių susitarimu yra sudaroma be palūkanų. Paskolos Gavėjas įsipareigoja laiku gražinti Paskolos Davėjui pinigų sumą, lygią Sutarties 2 p. nurodytai pinigų sumai“.

Naudotojui pasirinkus sudaryti paskolos sutartį su palūkanomis, jam reikia pasirinkti ar palūkanos bus skaičiuojamos procentine išraiška nuo paskolos sumos, ar fiksuota pinigų suma. Abiem atvejais reikalinga įvesti pasirinkto palūkanų mokėjimo būdo dydį bei nustatyti, ar tai yra metinių, ar mėnesinių palūkanų dydis. Tam, kad naudotojas galėtų įsitikinti, kokio konkretaus dydžio skaitinę išraišką turės palūkanos, naudotojui įvedus jų dydį, sistema

suskaičiuoja kiek per paskolos laikotarpį bus priskaičiuota palūkanų ir naudotoją apie tai informuoja. Taip imamasi priemonių užtikrinti maksimaliai sąžiningą sistemos veikimą bei sudaryti visas sąlygas, jog naudotojas suprastų savo aktyvių pasirinkimų ir įvesčių reikšmę bei taip sudaryto sandorio pasekmes, taip pat užkirsti kelią sandorio sudarymui suklystant. Taip numatoma išvengti galimų ginčijų dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu, remiantis tuo, jog naudotojas ne pilnai suprato savo veiksmų reikšmės (LR CK 1.89 str.) ar dėl suklydimo (LR CK 1.90 str.) bei kitais įstatyme numatytais pagrindais. Norėdamas koreguoti pasirinktą palūkanų dydį ar jų skaičiavimo būdą, naudotojas gali grįžti atgal ir pakartotinai atlikti minėtus pasirinkimus.

Nustačius palūkanų skaičiavimo tvarką, antruoju etapu nustatomas palūkanų mokėjimo dažnumas: palūkanos mokamos periodiškai kas mėnesį, kas metus arba vieną kartą, gražinant paskolą. Palūkanų mokėjimo kas mėnesį atveju naudotojas gali numatyti konkrečią dieną, iki kurios paskolos gavėjas privalės sumokėti palūkanas.

Trečiasis etapas palūkanų procese nėra būtinas ir pagal nutylėjimą niekas daugiau nebus keičiama, tačiau, jei prie 11 kintamojo nenumatytas draudimas paskolos gavėjui gražinti paskolos sumą anksčiau numatyto paskolos gražinimo termino, esant naudotojo valiai, jam suteikiama teisė sutartyje numatyti, ar paskolos sumos gražinimo anksčiau termino atveju palūkanos bus mokamos tik už terminą, kurį paskolos gavėjui paskolos suma priklausė nuosavybės teise, ar už visą paskolos laikotarpį, numatytą sutartyje.

3.2.5 Netesybų skaičiavimo tvarka

Pagal LR CK 6.71 str. netesybos – tai sutarties nustatyta pinigų suma, kurią skolininkas privalo sumokėti kreditoriui, jeigu prievolė neįvykdyta arba netinkamai įvykdyta (bauda, delspinigiai). Tai paskolos davėjo interesus užtikrinantis institutas, kuris taip pat susistemintų procesų būdu įdiegtas į paskolos sutarties parengimą – kintamojo Nr. 14 schema pateikta Priede Nr. 3. Naudotojas turi galimybę rinktis nustatyti ar nenumatyti netesybas jo pageidaujamoje paskolos sutartyje numatytoms turtinėms prievolėms. Naudotojui pasirinkus teigiamą variantą, šis turi teisę, kaip ir numato LR CK 6.71 str. 2d., pasirinkti netesybų būdą – konkreti pinigų suma ar procentas nuo užtikrinamosios turtinės prievolės. Kadangi vienas pamatinių šios sistemos kūrimo principų yra palankios vartotojui sąsajos principas, naudotojui nepateikiami tik specialių teisės žinių turinčiam asmeniui tinkamai suprantami terminai „bauda“ ir „delspinigiai“, vietoje to vartojant platesniam naudotojų ratui suprantamus terminus „konkreti vienkartinė pinigų suma“ ir „procentas nuo paskolos sumos“.

LR CK 6.73 str. 2 d. numato, jog, jeigu netesybos yra aiškiai per didelės arba prievolė iš dalies įvykdyta, teismas gali netesybas sumažinti. Tam, kad naudotojo pasirinkimas

atitiktų įstatyme numatytą protingo netesybų dydžio kriterijų, numatyta, jog sistema praneš, jog vėlavimo gražinti paskolą atveju naudotojo pasirinkta netesybų suma privalės būti sumokėta, taip pat, atsižvelgdama į paskolos sumos dydį, pasiūlo naudotojui protingus orientacinius netesybų dydžius. Manome, jog protinga baudos suma, kurios kreditorius galėtų reikalauti iš turtinę prievolę įvykdyti terminą praleidusio skolininko, neturėtų viršyti 20 procentų pagal sutartį perduotos turtinės prievolės vertės. Atitinkamai rekomenduotinas delspinigių dydis – 0,2 procento už kiekvieną turtinę prievolę įvykdyti pavėluotą dieną nuo pagal sutartį perduotos turtinės prievolės vertės.

Pasirinkus bet kurį iš netesybų būdų, naudotojo bus paprašyta įvesti konkretų netesybų dydį (pinigų sumą ar procentą) bei jo skaičiavimo būdą (delspinigių dydis už dieną ar už mėnesį). Bet kurio pasirinkimo atveju, atsižvelgiant į paskolos sumą, naudotojas papildomai informuojamas apie tai, kokią konkrečią skaitinę išraišką sudarys jo pasirinktas netesybų dydis. Taip užtikrinama, jog naudotojas supranta savo veiksmų reikšmę ir nesuklydo įvesdamas netesybų dydį.

LR CK 6.71str. 2d., numatanti, jog netesybos gali būti užtikrinamos prievolės sumos procentu, nedetalizuoja, ar dalinio prievolės įvykdymo atveju procentas skaičiuojamas nuo neįvykdytos prievolės sumos, ar nuo bendros sutartyje numatytos prievolės sumos. Dėl šios aplinkybės sistemos naudotojui suteikiama teisė pasirinkti, ar delspinigiai bus skaičiuojami nuo visos paskolos sumos, nepaisant gražintos jos dalies, ar nuo pavėluotos gražinti paskolos dalies (Priedas Nr. 3).

3.2.6 Papildomos sutarties sąlygos

Papildomas paskolos sutarties sąlygas įgalinanti nustatyti procesus vaizduojanti schema pateikta Priede Nr.4. Papildomos sąlygos apima šalių susitarimus dėl ikiteisminio ginčų sprendimo būdo, teisingumo, nagrinėjant dėl paskolos sutarties kilusį ginčą teisme, atsiskaitymo ir kitus klausimus. Kaip matyti Priede Nr.4 pateiktoje schemoje, naudotojas informuojamas, jog papildomos sąlygos nėra būtinos ir sutartis, šalims ją pasirašius, įsigalios ir be jų. Netgi nurodžius, jog papildomos sąlygos nepageidautinos, sistema į sutarties tekstą įtraukia privalomą ikiteisminį ginčo sprendimo būdą, kuris turės būti išnaudotas iki kreipiantis į teismą kaip į ginčo sprendimo instituciją.

Manome, jog teismo ginčo dėl paskolos sutarties nevykdymo ar netinkamo vykdymo šalimi atsakovu daugumoje atveju yra paskolą netinkamai gražinantis asmuo – paskolos gavėjas. Sistemos naudotojui pageidaujant papildomų sutarties sąlygų, jis turi galimybę sutartyje pakeisti ginčo sprendimą pagal bendrąsias teritorinio teisingumo taisykles ir numatyti, jog kilęs ginčas bus sprendžiamas ne atsakovo gyvenamosios vietos teritorijos teisme (LR

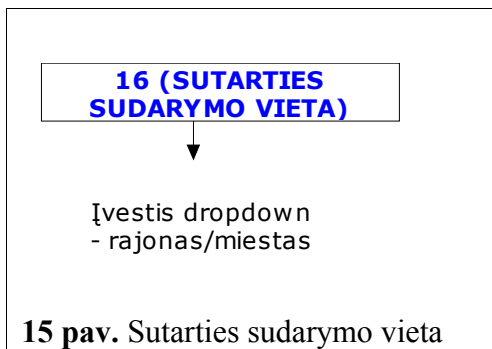
Civilinio proceso kodekso 29 str.), kaip kad būtų pagal nutylėjimą, o paskolos davėjo (ieškovo) gyvenamosios vietos teritorijos teisme. LR Civilinio proceso kodekso 32 str. Suteikia šalims teisę rašytiniu tarpusavio susitarimu pakeisti teritorinį bylos teisingumą. Sistemos naudotojui pageidaujant pasinaudoti minėta procesinės teisės normoje numatyta galimybe, į paskolos sutartį įtraukiamas šis tekstas: „Ginčai, kilę tarp šalių iš šios Sutarties, sprendžiami ikiteisminėmis priemonėmis. Šalims nepavykus ginčo išspręsti taikiai, jis bus nagrinėjamas Paskolos Davėjo gyvenamosios vietos teritorijos teisme“ (Priedas Nr.4).

Kita papildoma paskolos sutarties sąlyga, kuria naudotojas taip pat turi galimybe pasinaudoti, yra konkretaus atsiskaitymo būdo pagal sutartį kylančioms piniginiams prievolėms tinkamai įvykdyti numatymas. Kadangi pristatome fiziniams asmenims skirtą susistemintai teikiamą paskolos sutarties teksto parengimo paslaugą, pagal LR CK 6.929 str. 1 d., atsiskaitymai pagal ją gali būti atliekami ir grynaisiais, ir negrynaisiais pinigais. Kaip matyti Priede Nr. 4 pateiktoje schemoje, šalys paskolos sutartyje gali numatyti atitinkamą atsiskaitymo būdą, o pasirinkus atsiskaitymą negrynaisiais, ir konkrečią atsiskaitomąją sąskaitą banke, piniginiams lėšoms pervesti. Sutarties tekste tai atsispindėtų taip: „Visos piniginės prievolės, kylančios gražinant Paskolos sumą bei kitas su tuo susijusias pinigines lėšas, bus laikomos tinkamai įvykdytomis tuomet, kuomet piniginės lėšos bus pervestos į Paskolos Davėjo sąskaitą Nr. <>, esančią <> banke.“ 20 simbolių banko sąskaita (IBAN) įvedama, nurodant paskolos davėjo sąskaitą banke, taip pat iš išsiskleidžiančio sąrašo parenkamas Lietuvos Respublikos teritorijoje veikiančio banko pavadinimas. Kadangi piniginės prievolės, kylančios Paskolos Davėjo naudai gražinant paskolos sumą, mokant palūkanas ar netesybas bus vykdomos negrynaisiais pinigais ir taip bus apsaugoti Paskolos Davėjo turtiniai interesai, Paskolos Gavėjo turtinis interesas gauti paskolos sumą, esant paskolos sutartį parengiančiojo asmens pageidavimui, taip pat turi būti užtikrintas tuo pačiu būdu. Turtinių prievolių vykdymas negrynaisiais pinigais palengvina įrodinėjimo procesą tarp šalių kilus ginčui teisme ar tarpusavyje aiškinantis netikslumus ikiteisminėje ginčo sprendimo stadijoje.

3.2.7 Sutarties sudarymo vieta

Sutarties sudarymo vietos numatymo paskolos sutarties tekste procesas pavaizduotas 15 paveiksle. Numatoma, jog naudotojas sutarties sudarymo vietą rinks iš išsiskleidžiančio sąrašo, kuriame esantys teritorijų pavadinimai sutaps su Lietuvos Respublikos teritorijoje veikiančių pirmosios instancijos teismų (apylinkės teismų) veiklos teritorijomis, išskyrus tai, jog Vilniaus miesto 1-a, 2-a, 3-a ir 4-a apylinkės apibendrintai bus pavadintos Vilniaus miesto teritorija. Paskolos sutarties sudarymo vietai nurodyti miesto suskirstymas konkrečiomis apylinkėmis neturi jokios įtakos. Viso šiame sąrašo bus 51 įrašas, pvz. Kauno

miestas, Visagino miestas, Šiaulių miestas, Šiaulių rajonas ir kt.

Apžvelgę visus 16 kintamųjų grupių ir plačiau išanalizavę jų galutines reikšmes lemiančius procesus, matome, jog tokiu būdu parengtas paskolos sutarties tekstas yra visiškai pagrįstas teisės normomis. Kaip matyti iš šios teorinės analizės, pristatytas teisinius procesus

systeminantis būdas, kuris informacinių technologijų pagalba leidžia teises paslaugas teikti fiziniams asmenims, yra išsamus ir pagrįstas todėl manome, jog tokiu būdu parengtas sutarties tekstas yra lygiavertis parengtam tradicinėmis formaliomis priemonėmis.

3.3. Techniniai sistemos aspektai ir vystymo kryptys

Šios sprendimų priėmimo sistemos veikimo pagrindas – XML (EXtensible Markup Language) žymėjimo kalba, kurios pagrindinė paskirtis – aprašyti duomenis ir koncentruotis ties esamais duomenimis – yra tinkamiausia ir labiausiai atitinka teisinių paslaugų teikimo sistemos paskirtį. Programavimo metu duomenys aprašomi pasitelkiant XML schemas: vienos schemas yra skirtos bendriems sistemos duomenims aprašyti, kitos – aprašo konkrečių teisinių paslaugų teikimui būtinus procesus. Sukurta kompleksinė XML schemų struktūra realizuojama pasitelkiant PHP, .NET ir kitas modernias informacijos sujungimo technologijas ir atvaizduojama WEB sąsają palaikančia programine įranga. Patalpinta į nuolat veikiančią serverį, ji tampa prieinama visiems besinaudojantiems internetiniu ryšiu. Numatoma, jog sistemos galimybėmis galės naudotis iš anksto užsiregistravę naudotojai.

Naudojų patogumui sesijos pabaigoje sugeneruotas dokumentas naudotojui pateikiamas atvirąja (*.doc) formato byla, kuri naudotojui pageidaujant, pasitelkus populiarią tekstinę redaktorių Microsoft Word, gali būti nesunkiai papildomai redaguojama.

Šiame darbe pristatytą sprendimų priėmimo sistemą numatoma plėtoti išsamius teisinių paslaugų paketus internetu siūlant užsiregistravusiems smulkiems ir vidutinio dydžio juridiniams asmenims (darbo santykiai, kreditų valdymas, įmonės vidaus reikalai, sutartys ir kt.).

Šiame darbe pristatytą sprendimų priėmimo sistemą numatoma plėtoti išsamius teisinių paslaugų paketus internetu siūlant užsiregistravusiems smulkiems ir vidutinio dydžio juridiniams asmenims (darbo santykiai, kreditų valdymas, įmonės vidaus reikalai, sutartys ir kt.). Pagal pageidavimus aptartais principais veikiančią sprendimų palaikymo sistemą būtų galima adaptuoti konkrečius teisiniu poreikius turinčioms organizacijoms, pvz. teismai. Nagrinėjamų civilinių bylų šalių duomenų susistemintas panaudojimas suteiktų galimybę greitai ir efektyviai

tuos pačius duomenis panaudoti visose civilinės bylos nagrinėjimo stadijose teismo priimamiems procesiniams dokumentams parengti. Taip pat prisidėtų prie unifikuotos ir vieningos teismų praktikos formavimo, padėtų išvengti atsitiktinių klaidų civilinių bylų procese.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Darbe buvo išspręsti tikslui pasiekti iškelti uždaviniai. Pirmojoje darbo dalyje, remdamiesi kompetentingais autoriais ištyrėme šiuolaikinėje visuomenėje atsiveriančias teorines galimybes bei pranašumus teisinių paslaugų teikimui elektroninėje erdvėje. Antrojoje darbo dalyje buvo pristatytas atliktas sociologinis tyrimas, kurio metu surinktų duomenų analizė parodė, jog įvairaus amžiaus grupių fiziniai asmenys turi pakankamas galimybes naudotis informacinėmis technologijomis, ir kad tam visų amžiaus grupių fiziniai asmenys turi pakankamai žinių. Taip pat šioje dalyje empiriškai nustatėme kokios teisinės paslaugos fiziniams asmenims yra aktualiausios. Trečiojoje darbo dalyje pateikėme aktualiausias teisines paslaugas vaizduojančius susistemintus teisinius procesus ir įsitikinome, jog jie yra pagrįsti teisės normomis ir, nurodę naudojamas technologijas įsitikinome, jog aktualiausias teisines paslaugas fiziniams asmenims galima teikti internetu ir šios paslaugos bus lygiavertės teikiamoms tradicinėmis formaliomis priemonėmis. Taip buvo pasiektas darbo tikslas ir įrodyta darbo pradžioje iškelta hipotezė, todėl, remiantis darbo metu surinktais ir pateiktais duomenimis, galima suformuluoti šias **išvadas**:

Pirma. Remiantis kompetentingais Lietuvos ir užsienio autoriais nustatyta, jog informacinių technologijų skverbtis ir integracija į įvairias žmogaus gyvenimo sritis suteikia naujas paslaugų teikimo galimybes.

Antra. Atlikto sociologinio tyrimo rezultatais nustatyta, jog 93,2 % apklaustų fizinių asmenų kasdieną turi prieigos prie interneto galimybę, todėl prieigos prie internetu teikiamų paslaugų klausimas nėra probleminis.

Trečia. Remdamiesi atlikto sociologinio tyrimo rezultatais, nustatėme, jog visų amžiaus grupių fiziniai asmenys turi pakankamai specialių žinių, reikalingų naudotis paslaugomis, teikiamomis internetu. Atsižvelgdami į paskatinančią valstybės politiką šioje srityje (Visuotinio kompiuterinio raštingumo programa ir kitos priemonės) teigiame, jog pakankamą kompiuterinį raštingumą turinčių asmenų dalis turi tendenciją didėti ir todėl fizinių asmenų kompiuterinių žinių klausimas, jiems naudojantis paslaugomis, teikiamomis internetu, taip pat nėra probleminis.

Ketvirta. Įrodėme, jog aktualiausias teisines paslaugas fiziniams asmenims įmanoma teikti internetu. Šios paslaugos gali būti teikiamos susistemintus jas vaizduojančius teisinius procesus per aptartais principais kuriamą sprendimų palaikymo sistemą.

Penkta. Sociologinio tyrimo metu nustatytą fiziniams asmenims aktualiausią teisinę paslaugą – paskolos sutarties parengimo teisinę paslaugą – vaizduojantys teisiniai

procesai yra išsamiai susisteminti, kas suteikia galimybę elektroniniu būdu parengti teisinių dokumentą, atitinkantį galiojančias teisės normas, taigi – lygiavertį parengtam tradicinėmis priemonėmis.

Todėl siekdami gautus rezultatus panaudoti teisinių paslaugų teikimo veiksmingumo gerinimui **siūlome**:

Pirma. Parengti pristatytos sprendimų palaikymo sistemos, skirtos teisinėms paslaugoms teikti internetu, įvedimo į teisinių paslaugų teikimo rinką verslo planą;

Antra. Panaudojant modernias procesų struktūrų valdymo ir jų pateikimo technologijas, tobulinti programinę teisinių paslaugų teikimo sistemos dalį;

Trečia. Plėsti susistemintus teisinius procesus vaizduojančių schemų kūrimą ir parengti schemas, įgalinančias elektroninėje erdvėje pasiūlyti maksimaliai išsamų teisinių paslaugų spektrą.

Pastaraisiais metais nemažėjanti informacinių technologijų skverbtis į vis įvairesnes visuomenės gyvenimo sritis, neaplenkia ir teisinių paslaugų sektoriaus. Išsivysčiusios technologijos leidžia sukurti sistemą, kurios pagalba teisinės paslaugas fiziniai asmenys gautų nepriklausomai nuo jų buvimo vietos ir jiems patogiu laiku – internetu. Nors darbe pristatėme tik šiam tikslui skirtos sprendimų palaikymo sistemos koncepciją, manome, jog netrukus galime išvysti praktiškai veikiančią teisinės paslaugas internetu įgalinančią gauti sistemą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas// <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=233117&Condition2=>, prisijungimo laikas: 2004-11-02.
2. Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas// <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=232480&Condition2=>, prisijungimo laikas: 2004-11-02.
3. Lietuvos Respublikos Darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas// <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=169334&Condition2=>, prisijungimo laikas: 2004-11-02.
4. Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas// <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=227459&Condition2=>, prisijungimo laikas: 2004-11-02.
5. Lietuvos Respublikos Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas// <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=231799&Condition2=>, prisijungimo laikas: 2004-11-02.
6. Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas// <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=234033&Condition2=>, prisijungimo laikas: 2004-11-02.
7. 2004-09-15 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1176 „Dėl visuotinio kompiuterinio raštingumo programos“// <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=241518&Condition2=>, prisijungimo laikas: 2004-11-02.
8. A.Augustinaitis. Informacijos visuomenės savivaldos tendencijos// http://www.ltu.lt/padaliniai/FAKULTETAI/vvf/zvvi/dokumentai/cv/augustinaitis_publicacijos_files/IV_savivaldos_tendencijos.htm, prisijungimo laikas 2004-11-02.
9. A.Augustinaitis. Informacijos visuomenės vadyba// http://www.ltu.lt/padaliniai/FAKULTETAI/vvf/zvvi/dokumentai/cv/augustinaitis_publicacijos_files/IVV.htm, prisijungimo laikas 2004-11-02.
10. A.Augustinaitis. Valdymo komunikacija: žinių visuomenės įtaka viešajam administravimui// http://www.ltu.lt/padaliniai/FAKULTETAI/vvf/zvvi/dokumentai/cv/augustinaitis_publicacijos_files/valdymo_komunikacija.doc, prisijungimo laikas 2004-11-02.
11. Anthony Giddens: fact file// <http://www.lse.ac.uk/Giddens/factfile.htm>, prisijungimo laikas 2004-11-02.

12. Creative Commons// <http://creativecommons.org/>, prisijungimo laikas: 2004-11-02.
13. D.Dzemydienė, R.Naujikienė. Informacinės sistemos: duomenų struktūros ir valdymas. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.P.264.
14. Daniel Bell// <http://www.columbia.edu/itc/english/f2007/jameson/bios/bell.html>, prisijungimo laikas: 2004-11-02.
15. Growth in United Nations membership, 1945-2004// <http://www.un.org/Overview/growth.htm#2000>, prisijungimo laikas 2004-11-02.
16. Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie LR Vyriausybės. Iki 2012 metų kompiuterinį raštingumą įgis beveik milijonas gyventojų// <http://www.ivpk.lt/main-news.php?cat=0&n=410>, prisijungimo laikas 2004-11-02.
17. J.Beniger. The Control Revolution: Technological and Economic Origins of the Information Society// <http://cscs.umich.edu/~crshalizi/reviews/beniger/>, prisijungimo laikas 2004-11-02.
18. J.Morkūnienė ir kt. Globalizacija: taikos kultūra, žinių visuomenė, tolerancija: monografija. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003.P.299.
19. J.Tomlinson. Globalizacija ir kultūra. – Vilnius: Mintis, 2002.P.254.
20. James R. Beniger// <http://www-ref.usc.edu/~beniger/>, prisijungimo laikas 2004-11-02.
21. L.Lessig. Code and other laws of cyberspace// http://code-is-law.org/magnant_sum.html, prisijungimo laikas 2004-11-02.
22. Laszlo Z. Karvalics. Information society visions: from the early utopies tp the adequate government-level strategic planning methods// http://www.ittk.hu/english/docs/info_society_visions_istri.pdf, prisijungimo laikas 2004-11-02.
23. M.P. Šaulauskas. On-line publications// <http://www.infovi.vu.lt/mps/pub-mps.htm>, prisijungimo laikas 2004-11-02.
24. Manuel Castells// <http://sociology.berkeley.edu/faculty/castells/>, prisijungimo laikas 2004-11-02.
25. Randy Kluver. Globalization, Informatization, and Intercultural Communication// <http://www.acjournal.org/holdings/vol3/Iss3/spec1/kluver.htm>, prisijungimo laikas 2004-11-02.
26. W.J.Mitchell. E-topija. „Miestietiškas gyvenimas, Džimai, – bet ne toks, kokį jį pažįstame“. – Vilnius: Pasvires pasaulis, 2002.P.192.
27. William J. Mitchell: Head, Media Arts and Sciences// <http://web.media.mit.edu/~wjm/>, prisijungimo laikas 2004-11-02.
28. Z.Bauman. Globalizacija: Pasekmės žmogui. – Vilnius: Strofa, 2002.P.208.

SANTRAUKA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Baigiamajame magistro studijų darbe teoriškai įrodyta, jog fiziniams asmenims internetu galima teikti aktualiausias teisinės paslaugas, lygiavertes, teikiamoms tradicinėmis formaliomis priemonėmis. Pristatyta tai įgalinančios atlikti sprendimų palaikymo informacinės sistemos koncepcija bei pateiktos tyrimo metu empiriškai nustatytos fiziniams asmenims aktualiausios teisinės paslaugos – paskolos sutarties teksto parengimo – susistemintus teisinius procesus vaizduojančios schemas, kurių pagalba paskolos sutarties parengimo paslauga gali būti teikiama elektroninėje erdvėje. Įrodyta, jog minėtose schemose vaizduojami teisiniai procesai yra išsamūs ir pagrįsti galiojančiomis teisės normomis, todėl šiuo būdu suteikta teisinė paslauga yra lygiavertė suteiktai tradicinėmis priemonėmis.

SUMMARY

In this work the author proves that it is possible to provide the topical legal services for the natural persons on-line. The presented results of the sociological research indicate that the conclusion of the credit agreement is the most popular legal service for the natural persons. Due to this fact the service of conclusion of the credit agreement was chosen as the sample legal service for the presentation of systemization of the legal processes. The author presents complete schemes of the systemized legal processes that allow the service of the conclusion of the credit agreement to be provided on-line through the specially developed concept of the decision-supportive information system. It is also proved that such services are legally reasoned, concluding, services based on the decision supportive system that are being provided in the method of systemizing the processes are equivalent to the ones provided in traditional ways.

PRIEDAS NR. 1 – APKLAUSOS ANKETA

Sociologinio tyrimo apklausos anketa

APKLAUSOS ANKETA

Laba diena,

Esu Lietuvos Teisės universiteto valstybinio valdymo fakulteto šešto kurso studentas, šiuo metu atliekantis tyrimą, kurio metu tiriu fizinių asmenų teisinių paslaugų poreikį šiuolaikinėje visuomenėje. Šio tyrimo medžiaga bus panaudota mano magistro studijų baigiamajame darbe. Prašydamas sudalyvauti šiame tyrime, kreipiuosi į Jus.

Atsakymai į žemiau pateiktus 11 klausimų užtruks apie 10 minučių, iš anksto dėkoju už sugaištą laiką ir maloniai prašau atsakyti kiek įmanoma išsamiau. Anketa yra anoniminė, jums nereikės nurodyti savo vardo, o jei nurodysite- jis nebus išsaugotas ar naudojamas. Pasirinktą atsakymo variantą žymėkite pliusu (+). Prašau atsakymus siųsti elektroninio pašto adresu magistrinio_apklausa@yahoo.com (magistrinio_apklausa@yahoo.com).

1. JŪSŲ LYTIS:

- a) vyras
- b) moteris

2. JŪSŲ AMŽIUS:

- a) iki 19 metų
- b) nuo 20 iki 30 metų
- c) nuo 31 iki 40 metų
- d) 41 ir daugiau metų

3. JŪSŲ IŠSILAVINIMAS:

- a) nebaigtas vidurinis
- b) vidurinis
- c) spec. vidurinis
- d) nebaigtas aukštasis
- e) aukštasis

4. JŪSŲ MĖNESINĖS PAJAMOS:

- a) iki 599 Lt
- b) nuo 600 Lt iki 999 Lt
- c) nuo 1000 Lt iki 1499 Lt
- d) 1500 Lt ir daugiau

5. JŪSŲ PROFESIJA AR DARBINĖ VEIKLA SUSIJUSI SU:

- a) teise
- b) informacinėmis technologijomis
- c) kita

6. KAIP DAŽNAI NAUDOJATĖS KOMPIUTERIU:

- a) kiekvieną dieną
- b) 2-3 kartus per savaitę
- c) vidutiniškai vieną kartą per savaitę
- d) vidutiniškai keletą kartų per mėnesį

e) rečiau nei keletą kartų per mėnesį

7. KAIP DAŽNAI NAUDOJATĖS INTERNETU:

- a) kiekvieną dieną
- b) 2-3 kartus per savaitę
- c) vidutiniškai vieną kartą per savaitę
- d) vidutiniškai keletą kartų per mėnesį
- e) rečiau nei keletą kartų per mėnesį

8. PENKIŲ BALŲ SISTEMOJE ĮVERTINKITE SAVO KOMPIUTERINES ŽINIAS:

- a) 1 balas – labai silpnai išmanau
- b) 2 balai – silpnai išmanau
- c) 3 balai – pakankamai išmanau
- d) 4 balai – gerai išmanau
- e) 5 balai – puikiai išmanau

9. PAŽYMĖKITE TEISINES PASLAUGAS, SU KURIOMIS ESATE SUSIDŪRĘS AR MANOTE, JOG GALITE SUSIDURTI (galima pažymėti daugiau negu vieną atsakymą):

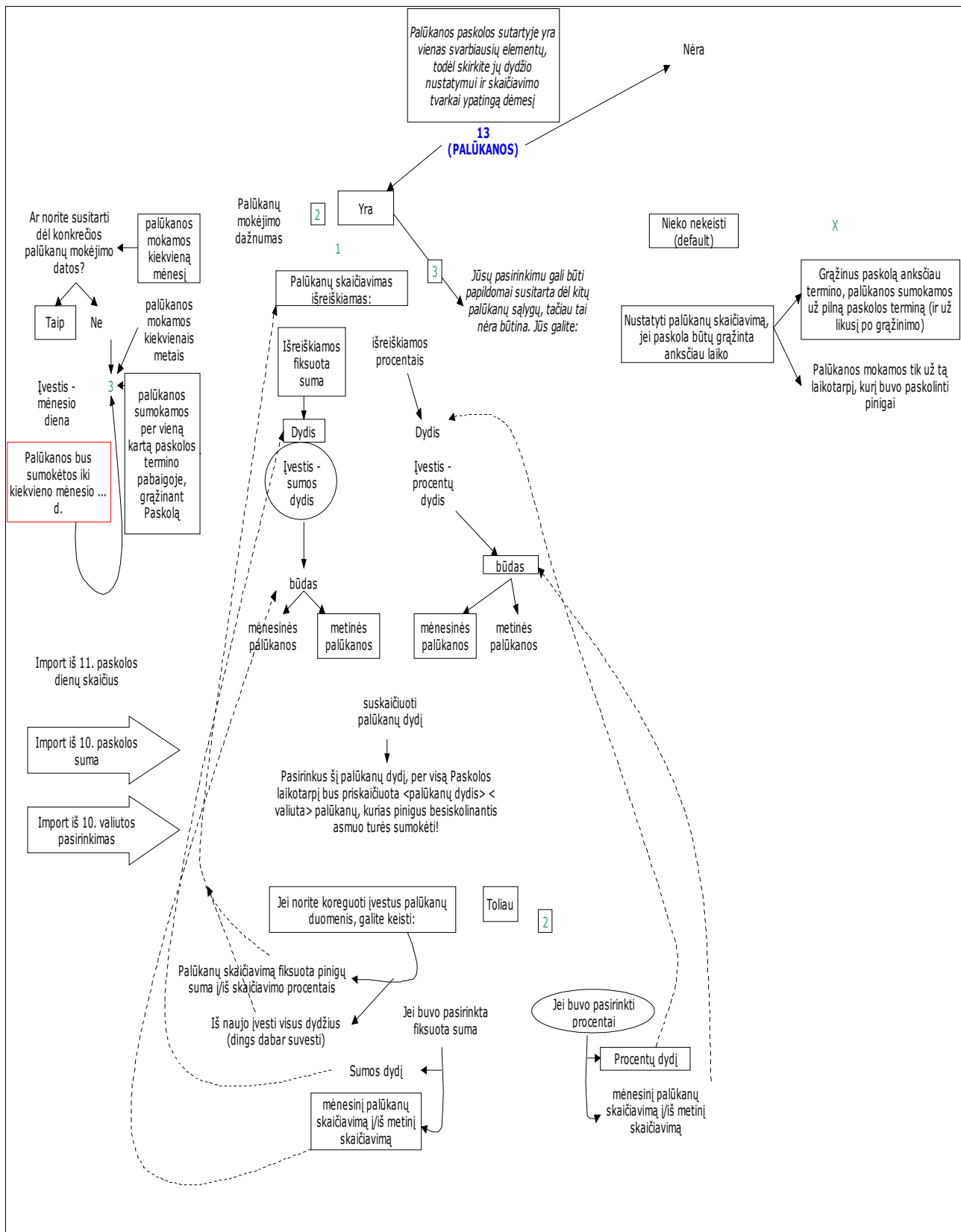
<i>Teisinė paslauga</i>	<i>Esate susidūręs ar manote, jog galite susidurti (+)</i>
paskolos sutarties sudarymas	
skolos išieškojimas teisme	
darbo sutarties sudarymas	
skundo dėl kelių policijos pareigūnų paskirtos nuobaudos už greičio viršijimą parengimas	
skundo dėl kelių policijos pareigūnų paskirtos nuobaudos už tai, jog transporto priemonę vairavote neblaivus, parengimas	
prašymo dėl teismo leidimo parengimas, siekiant parduoti nekilnojamąjį turtą, kuomet šeimoje yra nepilnamečių vaikų	
pareiškimo teismui dėl santuokos nutraukimo abiejų sutuoktinių bendru sutarimu parengimas	
automobilio pirkimo pardavimo sutarties parengimas	
kita (įrašykite):	

10. KAIP DAŽNAI JUMS TENKA SUSIDURTI SU AUKŠČIAU PAŽYMĖTOMIS TEISINĖMIS PASLAUGOMIS:

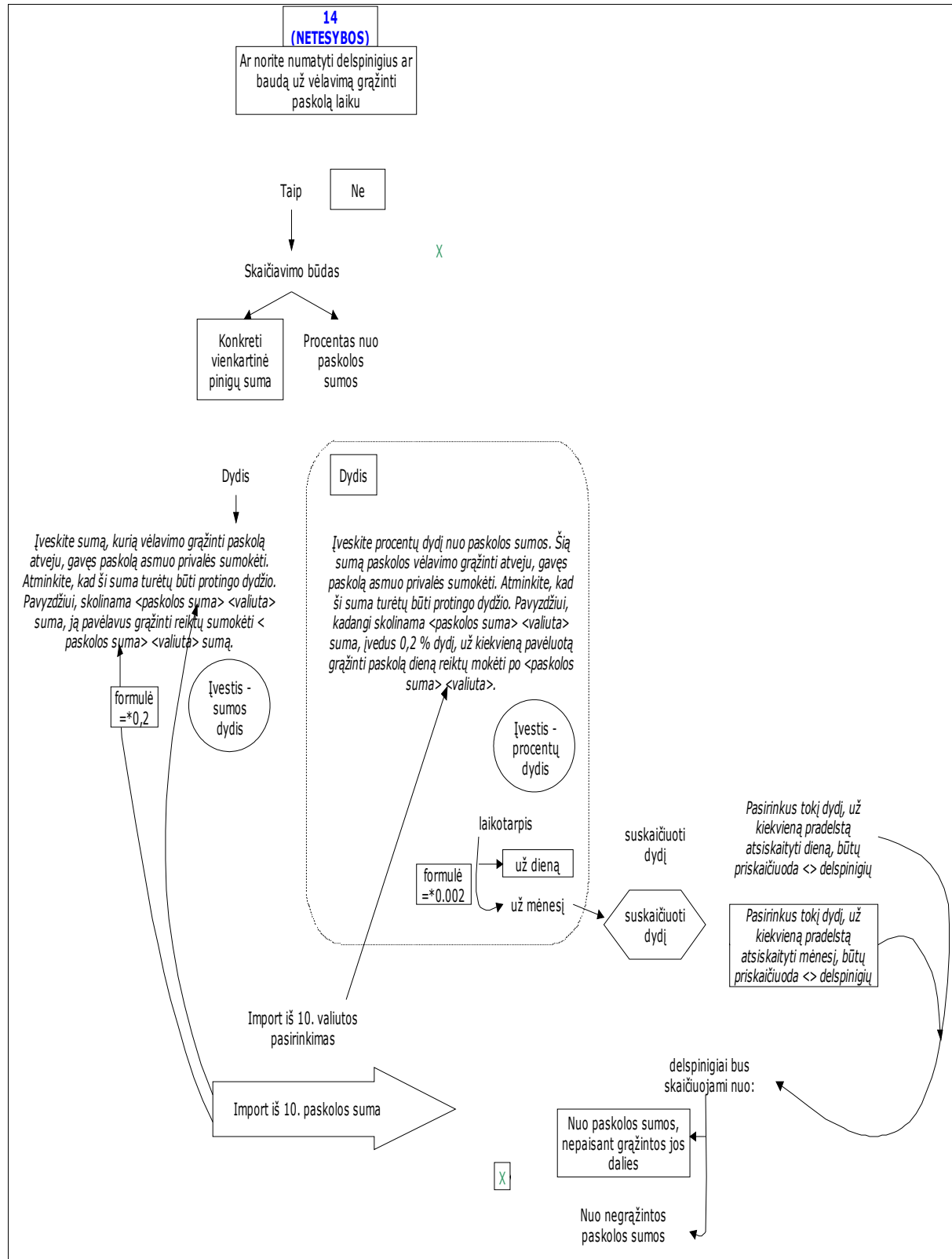
- a) dažniau nei vieną kartą per mėnesį
- b) vidutiniškai vieną kartą per mėnesį
- c) dažniau nei vieną kartą per pusę metų
- d) daugiau nei vieną kartą per metus
- e) vidutiniškai vieną kartą per metus arba rečiau
- f) susidurti neteko

DĖKOJU UŽ ATSAKYMUS !

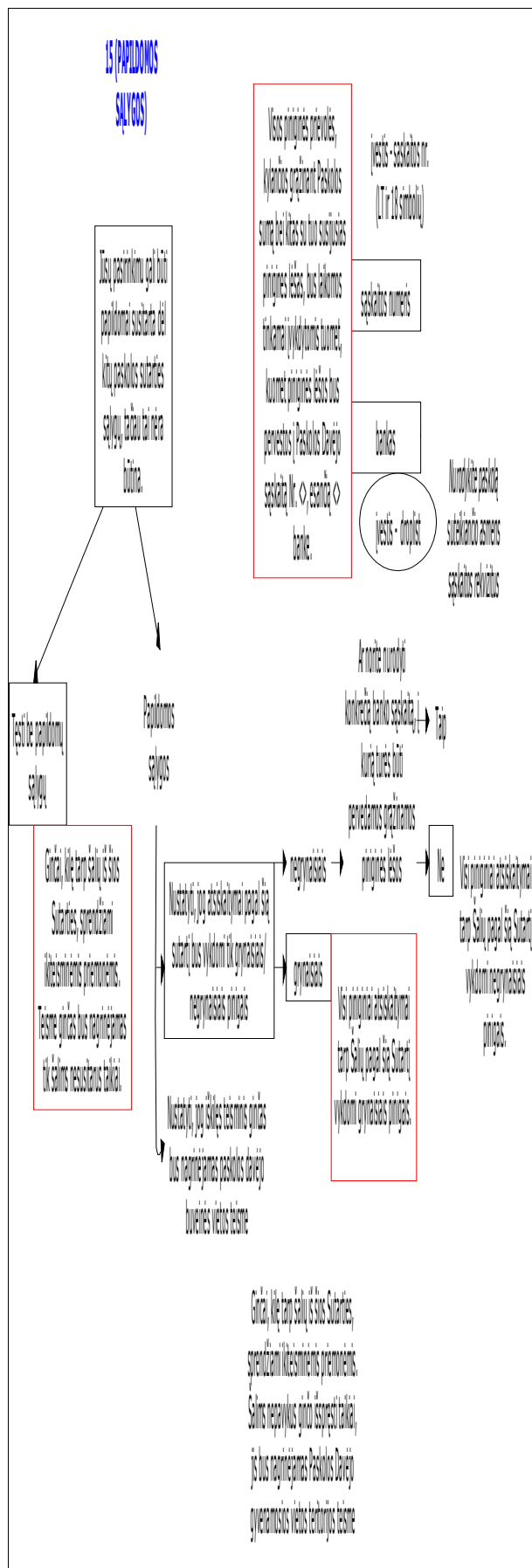
PRIEDAS NR. 2 – PALŪKANŲ SCHEMA

PRIEDAS NR. 3 – NETESYBŲ SCHEMA

PRIEDAS NR. 4 – PAPILDOMŲ SĄLYGŲ SCHEMA

Magistro baigiamasis darbas baigtas 2004 m. lapkričio mėn. 21 d.

Magistrantas

Dominykas Kabašinskas